

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Філологічний факультет
Кафедра української літератури**

**ЧОЛОВІЧИ ТА ЖІНОЧІ ПЕРСОНАЛІЇ У МАЛІЙ ПРОЗІ ВАЛЕРІЯ
ШЕВЧУКА (НА МАТЕРІАЛІ ДВОКНИЖЖЯ «ПОРОСЛИЙ
КУЛЬБАБАМИ ДВОРИК»): МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ**

Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка VI курсу, 601 групи
заочної форми навчання
спеціальність 014 «Середня освіта
(українська мова та література)»

Тимошина Юліана Олександрівна

Керівник: кандидат філологічних наук,
доцент **Чолкан В. А.**

Рецензент: _____

До захисту допущено

на засіданні кафедри

протокол № _____ від « _____ » _____ 2022 р.

Зав. кафедрою _____ доц. Мальцев В. С.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. ФЕНОМЕН ТВОРЧОСТІ ВАЛЕРІЯ ШЕВЧУКА	9
1.1. Вхідження письменника в літературу.....	9
1.2. Рецепція творчості Валерія Шевчука в українському літературознавстві.....	12
Висновки до I розділу	15
РОЗДІЛ II. ПЕРСОНОСФЕРА ДВОКНИЖЖЯ ВАЛЕРІЯ ШЕВЧУКА «ПОРОСЛИЙ КУЛЬБАБАМИ ДВОРИК»	16
2.1. Пошук власного «я» у малій прозі Валерія Шевчука.....	16
2.2. Образи юних героїв.....	19
2.3. Образ чоловіка та дружини.....	26
2.4. Таємнича незнайомка.....	29
2.5. Образ матері та дитини.....	31
2.6. Феномен жінки-відьми.....	36
2.7. Образ емансипованої жінки.....	41
2.8. Образ самотньої людини.....	43
2.9. Зображення історичних постатей у двокнижжі письменника.....	47
Висновки до II розділу	51
РОЗДІЛ III. МЕТОДИДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ ВАЛЕРІЯ ШЕВЧУКА В ШКОЛІ	54

3.1. Розробка уроку з позакласного читання для учнів одинадцятого класу на тему: «Двотомник Валерія Шевчука «Порослий кульбабами дворик». Характеристика образів».....	54
3.2. Розробка виховного заходу для учнів одинадцятого класу на тему: «Мала проза Валерія Шевчука – це великий світ різних жіночих та чоловічих образів».....	65
Висновки до III розділу	75
ВИСНОВКИ	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	81

ВСТУП

Валерій Шевчук – сучасний митець, який представляє елітарне письменство. Він є прозаїком, дослідником давньої української літератури, поетом, сценаристом, фольклористом, літературознавцем. Письменник посідає одне з перших місць в українській літературі за кількістю написаного, його твори перекладено 21 мовою. Завдяки своїй працьовитості він став лауреатом Державної премії імені Тараса Шевченка, премії Фонду Тетяни та Омеляна Антоновичів, літературних премій імені Євгена Маланюка, Олени Пчілки, Олександра Копиленка.

Талановитий письменник, Валерій Шевчук народився 20 серпня 1939 року в місті Житомир. Батько Валерія був дуже працьовитою людиною, займався пошиттям чобіт. Вечорами він шив взуття, а мати майбутньому письменникові читала книги. Мабуть, саме ці вечори допомогли Валерію полюбити літературу.

Дитинство письменника було насичене подіями і враженнями. Малим Валерій постійно губився і завжди кудись забрідав. Одного разу, загубившись, потрапив навіть у газету, де було оголошення про пропажу малого Валерія. Після цього за ним пильно доглядали, що не завадило хлопцеві знову губитися. Про цю свою пристрасть письменник написав у оповіданні «Перша безсонна ніч». У п'ятирічному віці Валерій знав напам'ять увесь буквар, чим здивував сусідів, бо вони думали, що він уже вміє читати. Хлопчик часто розповідав вигадані історії. За велику фантазію його називали «брехунцем».

1956 року Валерій Шевчук завершив навчання у житомирській школі № 32. До Львівського лісотехнічного інституту Валерію Олександровичу не вдалося вступити, тому закінчив технічне училище. Але його вабила філологія. Він захоплювався творами письменників Григорія Сковороди, Івана Франка, Володимира Винниченка. Після закінчення технічного училища Валерій

працює на бетонному заводі. Згодом йому вдалося вступити до Київського університету на історико-філософський факультет.

Валерій Шевчук почав свою творчу діяльність із написання віршів, які довго не друкував, бо хотів мати щось своє особисте, заховане від сторонніх. У них він передає різні настрої, почуття, переживання. У прозовому жанрі активно працює з 1960-х років. 1961 року видає оповідання «Настунька» у збірнику «Вінок Кобзареві». У 1961 році написав 18 новел, а в 1962 році – 38.

Валерій Олександрович одружується, служить в армії в Заполяр'ї, біля Мурманська. Від відразливої солдатської служби його рятували листи дружини, які вона писала йому щодня. В армії пише свій перший роман «Набережна, 12». Пізніше працює у видавництві «Музична Україна». Надовго затриматись там письменник не зміг. Через те, що веде себе надто незалежно, змушений піти з роботи.

Після виходу книжки оповідань «Вечір святої осені» письменник потрапляє у «чорний список». Тому у сімдесятих роках Валерій друкується мало. Присвячує себе дітям, літературі та науці. Пише і навіть не надіється, що його надрукують. У цей період життя матеріально Валерію Олександровичу було досить важко, адже він не міг знайти собі хорошу роботу. Єдине, що тішило письменника, – це те, що кохана дружина Неоніла була безкорислива і не дорікала йому за безгрошів'я, а завжди в усьому допомагала чоловікові та підтримувала його.

У 1980-х роках все змінюється. Після десятирічної перерви письменник починає активно друкуватися. Були окремі роки, коли видавалося по 7-8 книжок літератора. Цей період називають золотим часом Валерія Шевчука.

До свого творчого доробку письменник додає постійно нові твори: «Три листки за вікном» (1986), «Стежка в траві» (1994), «Срібне молоко» (2002), «Мор» (2004), «Сон сподіваної віри» (2007), «Свято неділі» (2017), «Картини на провінційному тлі» (2018) та чимало інших. У 2017 році прозаїк став лауреатом

Міжнародної літературно-мистецької премії імені Пантелеймона Куліша за прозове двокнижжя «Порослий кульбабами дворик».

Незважаючи на популярність, письменник залишається звичайною людиною, якому неважливі оплески та слава. Він не пише нічого на замовлення, а творить лише те, до чого лежить його серце і душа.

Актуальність дослідження полягає в тому, що аналіз чоловічих та жіночих образів у малій прозі Валерія Шевчука дасть можливість проілюструвати особливості художнього стилю автора, визначити оригінальність втілюваних ним ідей. Поглиблене вивчення образу жінки та чоловіка в оповіданнях і новелах Валерія Шевчука – це можливість зрозуміти, як письменник бачить чоловічу та жіночу сутність.

Чоловічі та жіночі образи у малій прозі майстра слова на сьогоднішній день досліджені не повністю. Літературознавча критика звертається до малої прози письменника, але не робить особливих акцентів на літературних персонажах. Саме тому обрана тема є актуальною на сьогодні.

Наукова новизна магістерської роботи полягає в тому, що ми вперше системно аналізуємо і розглядаємо чоловічі та жіночі образи у двотомному виданні Валерія Шевчука «Порослий кульбабами дворик», де зібрані невидані раніше оповідання та новели письменника.

Об'єктом наукового дослідження стала мала проза Валерія Шевчука: «Осінь новела», «Дрібниці», «Дерево, річка, вода, дерево», «Усміх із ночі», «Жовтень, місяць. Сад», «Це була весна», «Старий Данило», «День», «Цяцьки», «Порослий кульбабами дворик», «Ганнина пустинь», «Один, єдиний раз», «Учта», «Каштан зацвів пізно», «Халабудя для коханки», «Продавець квітів», «Я вірив у Бога», «Міст у те», «Моя бабуся здумала хворіти», «Голос трави», «Диявол, який є (Сота відьма)», «Біла нитка печалі», «Відьма», «У глибині заплутаних лісових доріг», «Стіни», «Людина вкрала волю», «Уламок», «Раз на рік раннім рано», «Плаче пастушок у довгій негоді», «Між двох вогнів».

Предметом дослідження є чоловічі та жіночі образи у малій прозі Валерія Шевчука.

Мета роботи полягає у дослідженні жіночих та чоловічих образів в оповіданнях та новелах автора. Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

- окреслити місце та роль Валерія Шевчука в українській літературі;
- розкрити авторську інтерпретацію образу чоловіка та жінки у малій прозі письменника;
- охарактеризувати образ чоловіка та жінки у творах Валерія Шевчука;
- на матеріалі двокнижнця «Порослий кульбабами дворик» розробити урок з позакласного читання та виховний захід для учнів 11 класу;
- написати висновки та узагальнення за результатами дослідження.

Методи дослідження. У дипломній роботі використано описовий та аналітичний методи дослідження художніх творів.

Практичне значення роботи полягає в тому, що її матеріали можуть бути застосовані при вивченні курсу «Історія української літератури (друга половина ХХ століття)» у вищих навчальних закладах та при вивченні творчості Валерія Шевчука у середній школі.

Апробація. Основні результати роботи апробовано на щорічних студентських наукових конференціях у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича:

1. Тимошина Ю. Жіночі образи у малій прозі Валерія Шевчука. Матеріали студентської наукової конференції Чернівецького національного університету (20-21 квітня 2021 року). Філологічний факультет. Чернівці : Чернівецьк. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. С. 223–224.

2. Тимошина Ю. Жіночі образи в оповіданнях Валерія Шевчука «Каштан зацвів пізно», «Халабуда для коханки» та «Порослий кульбабами дворик».

Матеріали студентської наукової конференції Чернівецького національного університету (5-8 квітня 2022 року). Філологічний факультет. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. С. 205–206.

Структура дослідження. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів (кожен містить кілька підрозділів та висновки), загальних висновків до дослідження та списку використаної літератури, анотацій українською та англійською мовами. У вступі обґрунтовано актуальність, сформульовано мету й завдання, визначено предмет і об'єкт вивчення. Перший розділ присвячений дослідженню феномену творчості Валерія Шевчука, тут розкрито входження письменника в літературу, представлена рецепція його творчості в українському літературознавстві. Другий розділ містить аналіз чоловічих та жіночих образів у малій прозі Валерія Шевчука. У третьому розділі подано методичні рекомендації до вивчення творчості Валерія Шевчука, запропоновано розробку уроку та сценарій виховного заходу про письменника Валерія Шевчука для учнів 11 класу. У висновках запропоновано підсумки наукового дослідження.

Загальний обсяг роботи – 80 сторінок.

Список використаної літератури містить 71 позицію.

РОЗДІЛ І

ФЕНОМЕН ТВОРЧОСТІ ВАЛЕРІЯ ШЕВЧУКА

1.1. Вхідження письменника в літературу

Валерій Шевчук – український письменник-шістдесятник, майстер психологічної і готичної прози, автор низки літературознавчих та публіцистичних праць, інтерпретатор українського бароко. За об'ємом і суттю зробленого прозаїк посідає одне з найважливіших місць в історії світового письменства. Він – один із тих, хто завойовує нові художньо-тематичні площини для рідного слова.

Українську літературу Валерій Шевчук почав вивчати та розуміти під впливом творчості Івана Франка та Григорія Сковороди. Ще у вісімнадцять років Валерій Олександрович назвав себе сквородистом. Тоді його свідомість і позицію у житті сформувала книга Дмитра Багалія «Український мандрований філософ Григорій Сковорода». Саме цей письменник став для митця своєрідним учителем, духовним батьком.

Валерій Шевчук починав свою літературну діяльність як поет. Невдовзі в поезії йому стало тісно, тому почав писати новели. Ранній період творчості письменника можна поділити на три етапи: дебют (1960 – 1969 роки), пошук нових форм (1963 – 1965 роки), усталений період (1966 – 1969 роки).

Дебютував прозаїк у 1961 році оповіданням «Настунька». У 1960-х роках літератор написав 118 новел та оповідань, половина з яких так і не була надрукована в жодній збірці. Та все ж деякі твори пройшли цензуру і були опубліковані у збірках «Серед тижня» (1967), «Набережна, 12» (1968), «Середохрестя» (1968).

У 1969 році виходить друком книжка оповідань «Вечір святої осені», на яку не з'явилося жодної рецензії. У літературному житті Валерія Шевчука настає важкий етап, твори письменника перестають друкувати. Найближчі

друзі, окрім Василя Яременка, Романа Корогодського та Євгена Поповича, відвернулися від митця. Без жодної надії, що його твори надрукують, письменник продовжує писати. У цей період Валерій Олександрович пропадає у бібліотеках. Він багато читає, перекладає, досліджує. Письменника найбільше вразили манускрипти і стародруки давньоукраїнського часу, які ще не були виключно перекладеними російською мовою.

На початку своєї літературної кар'єри Валерій Шевчук поставив собі за мету – не писати проти сумління. Він ішов проти тоталітарного режиму, розуміючи, що суспільство його не сприйматиме, але автор завжди прагнув бути собою. Для нього компроміси були неможливими, він розцінював їх як втрату себе, зраду своїм принципам. Творчість письменника, як і його спосіб життя, є свідченням того, що наперекір тоталітарній системі, в якій руйнується усе животворне, може творитися проза, вільна від ідеологічних переконань.

Період гучної слави прозаїка настав у 1980-ті роки, коли він нарешті зміг вільно друкуватися. Виходить книжка повістей «Крик півня на світанку» (1980), збірник оповідань «Долина джерел» (1981), роман «На полі смиренному» (1982), роман-триптих «Три листки за вікном» (1986), книжки «Маленьке вечірнє інтермецо» (1984), «Камінна луна» (1987). У «Трьох листках за вікном» автор відображає важкий процес становлення українського народу. За цей історичний роман-триптих майстер слова був нагороджений Шевченківською премією та премією Фундації Антоновичів.

Двотомне видання Валерія Шевчука «Стежка в траві. Житомирська сага» побачило світ у 1994 році. Ще з юних років письменник мріяв про вихід цієї книги. У творі переплітаються долі різних героїв: інтелігентів, робітників, колоритних люмпенів, які шукають свій шлях у житті.

Збірник історичних оповідань та повістей «У череві апокаліптичного звіра» виходить 1995 року. Твори у виданні розташовані у хронологічній послідовності: починаючи від 1395 року і закінчуючи другою половиною

XIX століття. Тут ми можемо прочитати про князя Свидригайла («Дерево пам'яті»); про період Середньовіччя, коли в Європі єзуїти чинили свавілля інквізиції («Диявол, який є /Сота відьма/»); про патріарха Єремія («Місія»); про літописця Самійла Величка («Останній день»); про містичні пригоди у Мгарському монастирі («Початок жаху»); про філософа Григорія Сковороду («У череві апокаліптичного звіра»); про письменника Миколу Костомарова («Освітлена сонцем кімната»).

У монографії «Козацька держава» (1995) представлено невідомі сторінки історії України. Праця містить великий об'єм інформації про розбудову, розвиток і руйнування козацької держави.

Книжку фантастичних повістей «Жінка-змія» видано в 1998 році. У ній вміщено три різні, але водночас схожі художні твори: «Горбунка Зоя», «Жінка в блакитному на сніговому тлі», «Жінка-змія». Жінки у цих творах постають в ірреальному вимірі, вони наділені містичною силою, яку використовують проти чоловіків.

Гумористично-фантастичну повість «Срібне молоко» надруковано 2002 року. У ній головний герой, мандрівний дяк-учитель Григорій Комарницький, потрапляє у кумедні любовні історії. 2004 року виходить фантастично-філософська повість «Мор», в якій прозаїк наголошує, що у світі все змінюється, окрім одвічної проблеми добра та зла.

До книги «Сон сподіваної віри» (2007) увійшли оповідання та повісті Валерія Шевчука різних періодів його творчості. У двотомному виданні «Порослий кульбабами дворик» (2015) зібрано невидані раніше оповідання і новели митця. Повісті письменника, яким з різних обставин не судилося раніше дійти до читача, вперше оприлюднені у книзі «Свято неділі» (2017). Неопубліковані раніше мікроромани подано у книжці «Картини на провінційному тлі» (2018).

1.2. Рецепція творчості Валерія Шевчука в українському літературознавстві

Творчість Валерія Шевчука досліджували багато критиків-літературознавців. Зокрема, відома дослідниця Людмила Тарнашинська називає прозаїка послідовним сквородинівцем, який у творчості й житті сповідує моральні та філософські принципи Григорія Сковороди. Герої творів літератора, як і герої мислителя Сковороди, прагнуть через красу та добро віднайти гармонію із собою та світом. Також Людмила Тарнашинська зазначає, що тему протистояння добра і зла письменник представляє у різних часових вимірах та ракурсах. Майже у всіх творах митець пише про те, що добро і зло змагається у кожній людині, і тільки від самої людини залежить хто в ній переможе.

Науковиця вважає, що Валерій Олександрович, як справжній знавець, шанувальник і дослідник українського бароко, сповідує виключно бароковий принцип побудови своїх творів. Літературознавиця окреслює творчість письменника, як єдність українського і загальноєвропейського, традиційного та інноваційного [51, с. 34].

Діаспорний критик Марко Павлишин, аналізуючи книгу Валерія Шевчука «Дім на горі», зазначає, що прозаїк написав багатовимірний, складний насичений значеннями роман, який зацікавлює та тримає у напрузі читача. Також дослідник зауважує, що у книзі автор приховує від читача конкретні календарні дати, а отже події, які відбуваються у домі персонажів, перестають виразно поєднуватися із реальною історією. Ми можемо тільки здогадуватися, про який історичний час пише прозаїк. У такий спосіб митець містифікує та дезорієнтує читача [38, с. 103].

Анна Горнятко-Шумилович наголошує, що прозу митця не потрібно розглядати лише як вияв філософії екзистенціалізму, оскільки письменник не повністю реалізує екзистенціальні ідеї, а тільки застосовує певні теми та

мотиви, щоб згодом по-своєму показати місце людини у світі [9, с. 34]. Дослідниця, повідомляє, що одна з причин, чому прозаїк відмовляється від завжди задоволених та активних героїв – це пресинг з боку тогочасної влади: писати тільки те, що їх влаштовує. Та Валерій Шевчук ніколи не погоджувався писати на замовлення. Тому часто у своїх творах відтворює мотиви колоніальної залежності. А герої автора постійно борються за правду.

Галина Грибан зауважує, що Валерій Олександрович є одним із найцікавіших письменників наших сучасників – новатор, філософ, який бере матеріали для своїх творів з українського фольклору та міфології. Вона зазначає, що найбільшим досягненням письменника є його прагнення проникнути у давні уявлення народу та майстерне відтворення у сучасних творах тогочасної культури, фольклору [67, с. 342].

Українська дослідниця Марія Якубовська зазначає, що у центрі своїх творів Валерій Шевчук ставить самодостатню людину, яка вагається між моральністю та гріхом, шукаючи сенс буття. Дослідниця зауважує, що твори письменника зацікавлюють вишуканим ліризмом, тонким психологізмом, філософією буття. Психологізм творів митця виключає явне розмежування добра і зла, тому що в реальному житті людина є представником нелегкої мотивації вчинків. Письменник показує, що за добро потрібно платити високу ціну, якою часто є людське життя [64, с. 286].

Віра Мелешко наголошує на тому, що Валерій Шевчук – сучасний книжник, який представляє елітарне письменство, «малочисельне у своєму якісно-кількісному вимірі, але таке потужне у плані мистецько-естетичному» [33, с. 142]. Дослідниця підкреслює, що прозаїк часто у своїх творах акцентує свою увагу на місті Житомирі, в якому народився. Навіть перше оповідання, яке написав у 10-му класі, – про історію його рідного містечка. У цьому творі письменник розповідає про те, що у його рідному місті живуть люди українського і польського роду.

Марта Хороб називає Валерія Олександровича глибоким письменником філософського та психологічного скерування. Вона зауважує, що у творах автора на містичну тематику герої здебільшого прагнуть робити добро, проте не завжди їм це вдається. Дослідниця акцентує увагу на тому, що майстер слова та учений уміє майстерно відтворити давню історію старої Європи [71, с. 196].

Мар'яна Барабаш говорить, що характерною рисою для творів Валерія Шевчука 60-тих років є імітація простору. У своїх оповіданнях, які здебільшого описують один-два дні з життя героїв, прозаїк робить «ілюзію їх розтягненості у часі» [65, с. 15]. Також літературознавиця зазначає, що готика митця – це багаторівневий сон, де присутні риси притчі або параболи. Готику у прозі письменника доповнює містика. Характерною ознакою творчості прозаїка є його здатність створювати наскрізний мисленнєвий часопростір.

Катерина Бугайчук досліджує жіночі міфологічні образи у творчості митця. Дослідниця стверджує, що характерними для творчості прозаїка є жінки з містичною, чарівницькою силою, яку вони застосовують проти чоловіків. Ці жінки роблять чоловіків нещасними, своїми чарами схиляють до статевих стосунків. Жорстокі наслідки дій жінок проявляються, коли чоловіки не відповідають їм взаємністю [66, с. 48].

Дослідниця творчості письменника Тетяна Бледних зазначає, що з давньої епохи Валерія Шевчука приваблюють XVI – XVII сторіччя, а саме доба бароко. Він добре знає й розуміє мову того часу та середовища, літературні та філософські традиції і нагальні питання епохи. Дослідниця зауважує, що в центрі зацікавлення автора людина, яка піклується про моральне удосконалення, чистоту і велич духу, яка прагне гармонії зі світом, злагоди у своїй душі [5, с.195].

Літературознавиця Катерина Воїнська хронологічно розмежовує малу прозу прозаїка на два дискурси: неореалістичний та необароковий. До неореалістичної прози дослідниця зараховує твори, написані у 1960-х роках,

адже тут ясно виражено колоніальні традиції. Твори необарокової прози, написані після 1968 року, показують постколоніальну традицію. У 1970-х роках Валерій Шевчук пише багато творів з готичними, фантастичними та бароковими елементами [8, с. 61].

У прозових творах Валерій Шевчук відтворює свою правду життя, свій світ, свою власну оригінальну форму життя. Творчість письменника нікого не залишить байдужим, тому чимало літературознавців її досліджує.

Висновки до I розділу

Отже, Валерій Шевчук – це не тільки письменник, а й знавець фольклору, літературознавець і філософ. Його творчість досліджували багато літературознавців, оскільки проза митця – це надзвичайно цікаве та напрочуд захоплююче явище в українській літературі. Невипадково майстер слова зміг сформувати грандіозний художній всесвіт. Його твори не одразу всі можуть зрозуміти, та вони чарують, пробуджують свідомість і відчуття.

Прозаїк – один із небагатьох письменників радянського періоду, кого не зламала тогочасна влада. Хоч і багато років твори митця не видавалися, він незважаючи ні на що, зумів зробити неймовірний внесок до скарбниці української літератури.

РОЗДІЛ II

ПЕРСОНОСФЕРА ДВОКНИЖЖЯ ВАЛЕРІЯ ШЕВЧУКА «ПОРΟΣЛИЙ КУЛЬБАБАМИ ДВОРИК»

2.1. Пошук власного «я» у малій прозі Валерія Шевчука

Розпочнемо аналіз чоловічих та жіночих персоналій у малій прозі Валерія Шевчука з героїні твору «Осіньна новела». Головною жіночою постаттю у цьому творі є Сташка, яка нагадує мавку. У Сташки довге волосся, особливі очі, – великі та зелені, в яких відбивається не осінь, а весна, вона, наче зелений листок, який зірвав вітер. Краса дівчини захопила серце Франека і Стаха, але таємно подобається їй лише Стах. Своєю невимушеністю, молодістю, красою вона вражає Світового чоловіка.

Часто до серця дівчини лапкою торкається смутний сірий звірик, якому вона не може дати опір. Коли він у неї заскакує, дівчина відчуває печаль, хоч і не може зрозуміти, чому. Смутний звірик схоплює серце Сташки пазуристою лапкою після зустрічі з невідомим чоловіком, а тоді, коли вона говорить зі Стахом, торкається «не пазурами, а ніжно, як торкає лапою кішка клубка ниток» [58, с. 10].

Присутність осені у новелі асоціюється із золотим, жовтим кольором. Використання автором кольорів дає розуміння внутрішнього стану героїні, де сірий колір звірика – невизначеність, порожнеча, а жовтий колір осені – краса, радість, гра.

Після розмови зі Світовим чоловіком Сташка прагне пізнати широкий світ, його простори: «залізничі, паротяги, судна, моря й океани» [58, с. 7], «міста й острови, гори й великі ріки» [58, с. 13]. Вона починає чути уявний голос Світового чоловіка, який запитує у дівчини, чи не нудно їй, чи не хоче вона іншого життя. Цей голос пробуджує в ній бажання злетіти, махнути крилами і побачити великий світ. Мріючи про щось нове, прекрасне невідоме,

Сташка, надівши власноруч пошитий саван, вибігає на гору і захоплено мотається верхівкою гори, здимає до місяця руки і гудить, позбавляючись емоцій, якими була переповнена. Головній героїні незатишно у суспільстві, вона прагне чогось іншого, саме тому дівчина йде на такий дивний вчинок, який призводить до фатальних наслідків.

Твір закінчився трагічно, адже хлопці не впізнали Сташку і закидали її камінням. Автор змальовує яскравість місяця, який ніби засвітив сильніше, і всі побачили «обличчя, яскраво освітлене, а може засвічене зсередини. Якась краса і марність, а може, й утома застигли на тому обличчі» [58, с. 14]. Неочікуване закінчення дає можливість задуматися над сенсом буття.

У новелі «Дрібниці» Валерій Шевчук зображує дівчину Валентину, яка прагне незалежності, хоче мати право вибору, мріє вийти зі світу дрібниць. Їй здавалося, що у полоні буденності вона багато чого не розуміє, пропускає щось важливе, щось втрачає. Головна героїня не схожа на інших, в її душі ховається щось таємне. Світ, в якому не було таємниць, жахав дівчину.

Валентина згадує про свій шкільний випускний, який символізує початок нового життя героїні, вона переступає «житейську межу, за якою повороту не буде» [58, с. 17]. Коли дівчина кружляла у вальсі, весела та замріяна, із світлими думками, то хотіла, щоб усе її життя було схоже на цей танець.

Після закінчення школи героїня мріє вчитися, стати інженером. Але у дорослому житті надії дівчини починають руйнуватися, адже вона не змогла вступити до вузу. Її життя починає кришитися на дрібниці. Валентину оточують дрібниці вдома, на роботі. У житті дівчини відбуваються незначні події, мало пристрастей, багато безглузвих розмов. Валентина бажала щось такого, що допомогло б їй наповнитися, освітило б, вивело у кращий світ. Саме тому дівчина не приймає пропозиції Володька, бо це означало б поглинути в дрібницях назавжди. Автор підкреслює протилежність світогляду двох людей.

Дідове прокляття, в якому він назвав Валентину відьмою, боляче вдарило героїню. Несправедливі слова ранять її серце. У дівчини підсвідомо виникла думка, що, можливо, той старий не помилився і побачив у Валентині щось приховане від неї.

Автор зображує вплив соціального середовища на Валентину. Відстежує її настрої, почуття, думки. Дівчина поступово перестає хотіти щось пізнавати, бажання вчитися зникає. Вона розуміє, що інженером не стане, її починає долати світ дрібниць. Щоб розважити і розтрусити себе, героїня тікає на танцмайданчик: скаче, гопцює. Тіло набирає моторності, а обличчя – краси.

Розглянутий твір показує, що дівчина зупиняється на половині шляху до мрії. Негатив, який оточує Валентину, розчарування, зневіра і страх змушують дівчину перестати досягати поставленої мети.

Головним героєм оповідання «Дерево, річка, вода, дерево» є хлопчик Славик. Маленький герой більшість свого вільного часу проводить удома, де він малює, складає дитячий «Конструктор». З хлопцями із вулиці наш персонаж не дружить, адже вони його ображають, називаючи академіком, маминим синочком. На відміну від інших ровесників, хлопчик намагається досягнути красу цього світу. Спостерігаючи на вулиці за деревами, річкою, кущами, сонцем, листям, у Славика виникає запитання: «Де все це береться, як воно твориться?» [58, с. 106]. Хлопчик намагається розкрити найбільшу таїну цього дивного світу. І, здається, в нього виходить її пізнати. Славик усвідомлює, що потрібно насолоджуватися цим життям, адже, якби він не народився на цей світ, то ніколи «не побачив би дерев, річки, ніколи не пізнав би, що таке вода, що то купатися, пити, що то дощ і осінь, сніг і зима» [58, с. 107].

Батьки Славика не розуміють, не підтримують маленького героя. Тато вважає захоплення сина малюванням несерйозним, він не вірить, що у нього вийде створити щось небувале раніше. Мати хлопчика не може збагнути, чому

її син – не такий, як усі діти. Жінка не розуміє, що Славик – це особистість, яка має свої захоплення, мрії, думки.

Отже, у творах «Осінь новела», «Дрібниці» та «Дерево, річка, вода, дерево» митець проникає у глибину внутрішнього світу персонажів, порушує проблему сенсу буття та визначення власного місця в житті. Головні герої цих творів намагаються змінити своє життя, піти проти правил суспільства і віднайти власне «я», щоб стати особистістю.

2.2. Образи юних героїв

Юність – це один із найпрекрасніших етапів у житті людини. Це час першого кохання, розставання. Це період, коли дівчата та хлопці шукають своє місце в житті, будують плани на майбутнє, розкривають свої таланти, вміння. Про цей романтичний, безтурботний, мрійливий час у житті юної людини ми можемо прочитати у витончено написаних новелах та оповіданнях Валерія Шевчука.

Двох юних закоханих, Ольгу та Івана, ми зустрічаємо у новелі «Усміх із ночі». Головний герой твору Іван поспішає на побачення до коханої дівчини Ольги. Автор так описує хлопця: «качкуватий ніс, окуляри з грубими скельцями і по-старомодному підстрижене волосся» [59, с. 36]. Ми можемо помітити, що Іван невпевнений в собі, незграбний. Ідучи нічними вулицями та городами, хлопець то губить окуляри, то бруднить одяг, взуття, то падає на землю, перелізаючи через паркан. Усю дорогу Івана не покидає страх, що на нього можуть спустити собак, що його можуть побити, як уже колись бувало. Він нарешті відчуває полегшення, коли бачить рідну постать Ольги. Зустрівши кохану, юнак «звів угору увінчане окулярами обличчя і пив на всі груди озон...» [59, с. 36].

З Ольгою ми знайомимося, коли вона самотньо чекає Івана на лавці. Дівчина постає перед нами з посірілим від чекання обличчям, в завеликому платті, з великими замисленими очима. Велике плаття, в яке одягнена Ольга,

наводить нас на думку, що вона з бідної сім'ї. Та закоханому Іванові байдуже на те, в чому одягнена його кохана. Він не звертає на це уваги, адже для нього важливою є внутрішня краса дівчини.

Внутрішній стан закоханих гармоніює з природою. Під час зустрічі Ольги та Івана вона змінюється: шум верхівок сосен стає лагідним, небо – ласкавим, а вечір – оксамитовим і глибоким. Після романтичного поцілунку, під зоряним небом, у душі юних героїв народжується ніжне і чарівне тепло. Автор зображує закоханих, які однаково дивляться на цей світ, неначе стаючи єдиним тілом, однією людиною.

Молода, з кокетливим личком, з плямкою під губою, саме такою перед нами постає Ірина – героїня оповідання «Цяцьки». У творі відтворено перше кохання юної дівчини. Ірина з нетерпінням чекає нових побачень з Борисом, перед зустрічами чепуриться, упорядковує зачіску. Проте кожна нова її зустріч із хлопцем приносить розчарування. Вона починає розуміти, що він не той, кого бачила своїм судженим. Її дратували дурні і пусті балачки Бориса, дівчина називала його тухтієм. А коли дивилася на гарних і упевнених хлопців, «у неї тоскно завмирало серце» [58, с. 57]. Ірина усвідомлює, що хоче знайти справжню долю, тому покидає надокучливого хлопця.

Засинаючи, дівчина уявляла себе найкращою, серед чудових облич дівчат і хлопців, які не створюють жодних проблем. Ірині здавалося, що вона кружляє в танку, і дівчата їй заздять, а хлопці дивляться з захопленням. Саме її усі визнають королевою. Мріючи про гарне життя, дівчина наповнює свою душу теплом. Письменник показує, як, вигадуючи собі цяцьки, людина може жити.

Бориса ми вперше зустрічаємо на сторінках оповідання, коли він роздумує про сенс життя. Юному герою здається, що людське життя схоже на мурашник. Йому набридли цяцьки, які його оточують: «осторчіло бавитися в компаніях, ходити на роботу, бігати на танці, дуріти» [58, с. 56]. Навіть до коханої дівчини замикається його душа, він починає бачити у ній дурну

надоїдливу цяцьку. До дівчини Ірини він приходив з нечищеними зубами, з погано поголеним підборіддям. Обличчя у нього ні живе, ні мертво, крива усмішка, гачкуватий ніс, часто поганий настрій.

Героя оповідання автор зображує типовим тюхтієм. Коли Ірина збрехала, що має іншого хлопця, то сподівалася, що Борис нарешті зміниться і почне боротися за неї. Та очікування дівчини не справилися: хлопець лише в'яло попрощався з коханою і незграбно попросив поцілувати її на прощання.

Проте не тільки з Іриною герой поводить себе дивно. Наприклад, на роботі він кожного ранку виливає чорнило з чорнильниць начальників. Цим безглуздим вчинком він дуже тішиться. І навіть, коли Бориса привселюдно присоромили, вибачатися він не став.

Головний герой незадоволений своїм життям. Щоб втекти від усіх цяцьок, які оточують Бориса, він іде в ліс і злісно топче мурашник. Цим головний герой показує, що він позбавляється старих цяцьок. Ми бачимо, що, маючи гарну дівчину, хорошу роботу, Борис не цінує це, а шукає незрозуміло що.

В оповіданні «Жовтень, місяць. Сад» ми поринаємо у роздуми двох юних героїв про одну й ту ж прогулянку. Юний хлопець Петро згадує радісну і говірку Таню, з якою гуляв у Ботанічному саду. Йому було весело та цікаво з дівчиною. Для перехожих молоді герої здавалися справжньою закоханою парою, але хлопець бажав думати, що це лише гра. Прозаїк тонко відтворює почуття юнака, який несподівано розуміє, що в його душі починає «сукати білу нитку отой жучок із бабиного літа, який так чудово й печально тче свої пряжі» [58, с. 74]. Тримаючи Таню за руку, Петро раптом відчув тепло, і це його схвилювало, бо раніше нічого подібного до дівчини не відчував. Юнаку стало враз сумно. Ми можемо зауважити, що хлопцеві важко розібратися у своїх почуттях до Тані, він боїться перейти ту межу, де закінчується їхня з дівчиною багаторічна дружба.

Юна Таня у цей день відчувала себе не так, як завжди. У неї був піднесений настрій, хотілося чогось нового, вона навіть не пішла на курси крою і шиття. Гуляючи, Таня зустріла Галку, яка чомусь завжди ревнувала її до Петра, хоча він для героїні був просто другом. Та насправді, як ми зможемо згодом помітити, юна Таня закохана у Петра, хоч і сама собі боїться в цьому зізнатися.

Автор показує романтичну прогулянку Тані та Петра у Ботанічному саду, де їм було просто та весело. Вони розмовляли, сміялися, обкидалися листям. У той вечір у душі героїні щось заворушилося, і їй здалося, що між нею та Петром почала витися якась тонка нитка, яку обрізати вона не хоче. Та водночас і стосунки з Петром не бажає заводити, вважаючи це просто грою. Письменник акцентує увагу на тому, як під час прощання Петро дивиться на Таню очікувальним поглядом, а у відповідь дівчина посміхається. Ми спостерігаємо, що між нею та хлопцем щось з'явилося, чого обоє злякалися. Зрозумівши, що добрими друзями уже не будуть, вогник в очах юних героїв погас. Як би дівчина та хлопець не намагалися приховати свої почуття одне до одного, та справжнє кохання не сховати.

У новелі «Це була весна» йдеться про трьох юних людей: дівчину Галю та хлопців Івана і Костю. Читаючи твір, ми зустрічаємо юну дівчину, яка заплуталася у своїх любовних почуттях. Як ми бачимо, юнці таємно подобається Костя, та на побачення вона чомусь ходить із Іваном. Це відбувається через дурну вдачу дівчини: вона нікому не вміє відмовляти. Нам може здатися, що в дівчині живе дві Галі. Першій – Іван, зрештою, подобається, вона не відчуває до нього відрази, інколи думає про нього перед сном, а деколи навіть переконана, що любить його. А другій Галі Іван зовсім не подобається, вона помічає лише його недоліки, адже друга дівчина кохає не Івана, а Костю. Перша Галя ненавидить Костю, друга ж – дивиться на нього, як на божество. Та друга Галя зятято переконує першу, що з Іваном вона почала зустрічатися, щоб

бути ближче до Кості. Тому перша Галя боїться навіть подивитися на Костю, щоб не подати їй знаку, що він їй не байдужий.

А що ж думають самі хлопці про Галю? Іван вважає дівчину примітивною, адже вона говорить лише про кіно і кіноакторів, до яких хлопець байдужий. Він думає, що «дівчина не дуже модна, не дуже і гарна, а вже розуму – як кіт наплакав» [58, с. 148]. З роздумів Івана про Галю ми дізнаємося, що читати дівчина не любить, приготуванням їжі також не дуже цікавиться, проте вміє в'язати і вишивати, дбає про чистоту в домі, любить дивитися фільми про кохання та про далекі країни. Костя бачить у Галі дівчину його мрії, його не цікавить, чи вона гарна, чи вміє вдягатися зі смаком, не думає, чи розумна вона, чи збігаються їхні смаки. Головне для Кості – це відчувати, що вона поруч, бачити її великі осяйні очі.

Ми можемо зауважити, що Іван не кохає Галю. Від самого початку хлопець знає, що вона – не його доля, адже в пари навіть немає нічого спільного. Наприклад, хлопець любить рок-ансамблі і футбол, а дівчина в цьому нічого не тямить. Та його довгий язик завів надто далеко: спочатку запросив Галю на побачення, а потім ще й у коханні дівчині зізнався. Коли хлопець забирав з-перед носа у Кості Галю, то відчував задоволення, а зараз він заплутався у своїх стосунках до дівчини і не розуміє, як вийти з цього замкнутого кола.

Костя ж, навпаки, мріє, щоб вони з Галею стали парою. Та через свою несміливу і замкнену вдачу не наважується підійти до Галі та запросити її на побачення. Він боїться, що коли підійде до Галі, то вона лише зневажливо посміється. Коли дівчина почала зустрічатися з Іваном, Костя з одного боку мучився і страждав, а з іншого – радів, що якщо Галя буде ходити з його другом, то він буде ближче до неї. Тому хлопцеві залишається лише крадькома спостерігати за дівчиною і сподіватися, що колись вони будуть разом. Сором'язливість, боязливість, невпевненість хлопця заважає йому по-справжньому бути щасливим із коханою людиною.

В оповіданні «День» відтворено один день з життя юної, милої, працюючої дівчини Ліди. Від самого ранку дівчина бореться з поганим настроєм, неприємними спогадами про останню зустріч з хлопцем. Після того, як Володька покинув Ліду, у душі дівчини не зникало напруження. Час від часу їй підступали до горла сльози. Ліда відчувала «якийсь тягар на плечах – маленьке горе, як їжачок, – і хотіла сховатися від нього» [58, с. 182]. Природа відображає емоційний стан дівчини, поганий настрій: сірий ранок, сонце, яке часом покриває хмарка. Дівчина боролась з цим настроєм, відволікала себе роботою, думала про сонце, що час від часу падало крізь шибки і зігрівало її єство.

Прогулюючись темними вулицями, дівчина почула музику, яка загріла і звеселила її, в неї нарешті піднявся настрій. Вона помітила, що вже зовсім почала забувати про Володьку. Несподівано для себе дівчина збагнула, що хлопець для неї вже майже не існує, що їхня історія кохання – це вже минуле. Ми бачимо, що розлука з хлопцем – не така вже й трагедія для дівчини, а просто неприємна подія, яка глибоко її не зачепила, адже в неї ще все життя попереду.

«Свіженька, тоненька, якась ніби ретельно вилізана з великими очима» [58, с. 65], – так Валерій Шевчук зображує юну героїню новели «Старий Данило». Своім дзвінким голосом, схожим на синичий, дівчина домовляється зі старим Данилом, щоб він перевіз її з хлопцем на інший берег річки. На Данилові слова, що закоханим зарано їхати на той бік, дівчина «розчервонілася, як маківка» [58, с. 67] і наївно сказала, що вони їдуть лише за пролісками. Юна красуня постає перед нами привітною, сором'язливою, люб'язною дівчиною, що не скажеш про її хлопця. Його зображено невихованим, байдужим, непривітним юнаком. Коли закохані виходили з човна, то дівчина подавала руку своєму хлопцеві, а не навпаки. Саме дівчина домовляється з Данилом, щоб той перевіз їх на човні, а хлопець лише байдуже дивиться. Ми можемо помітити, що хлопець скоріше удає байдужість, адже він, ще недосвідчений

юнак, який прагне здаватися дорослим. Навіть сигарета в його роті виглядає надто штучно на «тлі ще цілком зеленого обличчя» [58, с. 65].

Оповідання «Порослий кульбабами дворик» відтворює любов хворого хлопця Колі до прекрасної дівчини Олі. Автор зображує юну, як весну, дівчину, схожу на кульбабу, яка «йде і всміхається, здригаються легесенько її вогкі уста, і тремтять її довгі вії» [59, с. 103].

Юний герой Коля постає перед нами чорноокиим юнаком зі смоляним волоссям, блідим обличчям та сумною посмішкою. Хлопець широкими палкими очима закохано дивиться на вродливу дівчину Олю. Красуня настільки вразила юнака, що він забуває про свою хворобу і ризикує життям задля танцю з коханою. Дівчина не відповідає взаємністю юнакові, тому що вона не сприймає це серйозно. Для юної леді Коля – це просто звичайний хлопець. Побачення головних героїв показує між ними різницю. Для хлопця цей танець – найбільша радість, заради якої він ризикує здоров'ям, а для дівчини – звична втіха молодості.

Під час другої зустрічі Коля освідчується коханій Олі, на що дівчина лише каже, що юнак надто сумирний. Ми бачимо дві різні постаті: дівчину змальовано веселою, світлою і тонкою, а хлопця – сумовитим, зігнутих та пригніченим.

Оля, в яку закоханий Коля, – єдина розрада у житті хлопця. Любляча мати юнака розуміє це, тому приходиться до дівчини з проханням: відвідати сина у лікарні. Адже кохана дівчина могла дати Колі надію та сили боротися за життя. Наприкінці твору, після відвідин хлопця у лікарні, ми бачимо, що дівчина з грайливої красуні перетворюється на чорну постать. Тепер вона – не уособлення юної краси, а втілення жалоби.

Отже, у розглянутих новелах та оповіданнях Валерій Шевчук оригінально зображує думки юних героїв, майстерно відтворює їхні глибинні почуття. Хлопці та дівчата переживають перше кохання, розставання. Пишучи про юних

людей, письменник найчастіше змальовує весняну пору року, адже саме цей період – це пора кохання та краси.

2.3. Образ чоловіка та дружини

Валерій Шевчук у своїх творах часто пише про подружнє життя. Майстер слова по-своєму описує стосунки між чоловіком та дружиною, він правдиво показує, що подружнє життя не є ідеальне, що в кожній сім'ї трапляються проблеми, негаразди, непорозуміння.

В оповіданні «Ганнина пустинь» розповідається про один день із життя відомого українського письменника Пантелеймона Куліша та його дружини Ганни Барвінок. Автор показує письменника невпевненим у собі, безпомічним чоловіком, який постійно потребує, щоб про нього хтось піклувався. У головного героя – квота та ніжна вдача. Щоб втекти від світу, віднайти спокій та затишок, він переїжджає жити на хутір.

Пантелеймон Куліш відчуває справжню втіху тільки серед книг. Письменник може годинами сидіти в своєму кабінеті. Коли він працює, його ніхто не має права турбувати. Єдина людина, яка розуміє і підтримує Пантелеймона Куліша, – це його дружина Олександра Михайлівна. Чоловік натомість часто присвячує своїй коханій любовні вірші. Він усвідомлює, що без допомоги та опіки дружини пропав би. Справжнім чоловіком головний герой проявляє себе, коли горить батьківська хата Олександри Михайлівни. Він турботливо заспокоює і підтримує свою кохану, твердо обіцяє їй, що разом вони подолають усі негаразди, впевнено говорить, що звідси їх ніхто і ніколи не зможе вижити.

Олександрю Михайлівну змальовано високою, огрядною, «зі слідами давньої краси на обличчі» [59, с. 172] жінкою. Вона рішучіша за свого чоловіка, адже, на відміну від Пантелеймона Куліша, здатна побити бешкетників, які крадуть ягоди з її саду, та через те, що надто огрядна і не може швидко бігати, жодного разу не змогла цього зробити. Жінка любить слухати і записувати

довгі, щирі жіночі розповіді. У ці моменти Олександра Михайлівна перестає бути домогосподаркою, а стає письменницею Ганною Барвінок.

Головна героїня постає турботливою, терплячою, чуйною дружиною. Вона завжди підтримує чоловіка, розуміє його, вміє пристосовуватися до його запального характеру. Коли чоловік зраджував Олександрі Михайлівні, то вона дуже страждала, та невдовзі змирилася з цим, перестала обурюватися, а навпаки – почала його жаліти. Автор показує мудру жінку, яка робить все для затишку та злагоди в домі.

У новелі «Один, єдиний раз» ми знайомимося з бухгалтером Шпанюком. Головний герой – невисокого зросту, з примруженими очима, з тоненьким голоском, з руками, як у музиканта. Збори для Шпанюка – це свято. До них він старанно готує свою промову, репетирує її перед дзеркалом, не спить ночами. Перед початком зібрання чоловік постійно нервує: «не ходить установою, а бігає, підстрибуючи, очиці розметані, рухи поривчасті, щось пише за столом гінким, нервовим почерком» [58, с. 109]. До речі, почерк Шпанюка цікаво змінюється: коли герой спокійний, то пише гарними, рівними, однаковими буквами, а коли він напружений, то букви стають нерівні, неоднакові, нахил письма стає скособоченим, розлітним.

Збори Шпанюк веде нудно, нецікаво, всі присутні слухають його з сонними обличчями. Тому позаочі колеги називають його Цицероном, занудою, трибуном, блазнем. Коли доповідач виступає вдруге, то він нарешті розкриває свої ораторські здібності. Він говорить цікаво, енергійно, чітко, доступно та логічно. Це відбувається після того, як завідувач привселюдно критикує його роботу.

Хто є дружиною Шпанюка, ми можемо тільки здогадуватися. Про неї відомо лише, що вона видає таємниці чоловіка. Жінка говорить колегам Шпанюка, що він «тренується перед дзеркалом» [58, с. 111]. Як зазначає дослідниця Катерина Воїнська у своїй праці «Архетипність художнього

мислення в малій прозі Валерія Шевчука», жінка «викликає враження чергової екзистенційної урни» [8, с. 83], адже розповідає колегам чоловіка «не цитати-штампи, а його інтимність» [8, с. 83].

Про маленьку, хазяйновиту жіночку та про невдячного, байдужого чоловіка розповідається в оповіданні «Учта». Валя гостинно приймає друзів, догоджає своєму чоловіку Юрію, хоча і бачить, що він це не цінує. Чоловік Валі здатний лише насміхатися з дружини. На зауваження Валі стосовно сказаних слів Юрка про молодицю, чоловік при всіх з неї відверто кепкує: «В тобі мало соку, і він не промиває печінки» [59, с. 94]. Натомість знайомий сім'ї Микола жаліє маленьку жіночку і гладить її, як дитину, по голові. У відповідь вона з вдячністю дивиться на Миколу своїми «великими, блискучими від недавнього гніву очима» [59, с. 95]. Жінка усвідомлює, що у молодості зробила помилку, вибравши байдужого Юрія, а не турботливого Миколу.

Валерій Шевчук паралельно змальовує у творі дві жіночі постаті, що постійно протиставляються Валентині – це самовпевнені Жердина і Тамара. Розмови цих жінок складаються з пустих балачок. З Жердини і Тамари також кепкують чоловіки, але на відміну від Валентини, вони вміють ставити їх на місце.

У цьому творі чоловік і жінка не йдуть на компроміси. Головна героїня догоджає чоловіку, справно веде домашнє господарство, але вона – нещаслива дружина. У їхніх стосунках відсутня любов і взаємність.

Письменник, у розглянутих нами творах, зображує різні сімейні пари, де в одній панує любов, злагода, підтримка («Ганнина пустинь»), а в інших – є нормою виносити на загал сімейні таємниці («Один, єдиний раз»), ображати і зневажати свого партнера, кепкувати із нього («Учта»). Ми бачимо, що щастя у сім'ї залежить від щоденної роботи над стосунками, де повинні однаково працювати, як дружина так і чоловік.

2.4. Таємнича незнайомка

У сучасному світі буває так, що люди втомлюються не лишень від усього, що їх оточує, але й один від одного. У будь-яких стосунках між людьми трапляються кризи, і навіть ідеальні пари проходять переломні моменти, коли партнери опиняються у складних життєвих ситуаціях. Дуже тісне спілкування між особами різної статі викликає досить часто стан психологічного напруження, дискомфорту. І тоді у взаєминах може з'явитися хтось третій.

Так, із проблемою буденності, дисгармонії сімейних стосунків стикаються герої творів Валерія Шевчука «Каштан зацвів пізно» та «Халабудя для коханки».

В оповіданні «Каштан зацвів пізно» перед нами постає образ вагітної жінки, яка починає набридати своєму чоловікові. Зоя перестає викликати у чоловіка цікавість – із стрункої красуні вона перетворюється на пухленьку жінку. Героїня відчуває байдужість Юрія, але терпеливо мовчить, продовжує любляче ставитися до чоловіка.

У творі також присутній образ незнайомої жінки з парасолькою. Саме її головний герой зустрів на темній вулиці. Прекрасна нічна незнайомка «подивилася на нього глибокими й чорними, ніби морок, очима» [58, с. 49]. Чоловік задумується, чи не є ця жінка образом осені, ночі або ще якимось живим з'явленням. Вночі Юрій бачить таємничу незнайомку уві сні. Герой помічає гарну усмішку жінки, а в її очах спостерігає вираз лякливості та прихованого заохочення.

Головний герой часто роздумує над тим, чому стосунки з дружиною, які колись нагадували казку, перетворилися на буденність. У пошуках відповіді на свої питання Юрій іде то у книгарню за поетичними книгами про кохання, то у парк, щоб побути наодинці та зібрати докупи всі свої думки. Чоловік згадує, як колись бігав до коханої дружини, не міг без неї і дня прожити. І саме у парку, де герой випадково зустрічає Зою, на нього знову нахлинули ті самі почуття,

що і на перших побаченнях з коханою. Коли дружина «стояла перед ним, опустивши руки, безпомічна, маленька» [58, с. 51], він раптом усвідомлює: «А врешті, чого я хочу?» [58, с. 52]. Ми бачимо, що терплячість та любов жінки допомагає Юрію розібратися у собі. Він розуміє, що Зоя – це його людина.

Схожою є сімейна історія, яку автор зображає в оповіданні «Халабуда для коханки». Головна героїня справно виконує домашні обов'язки, є покірною дружиною, намагається зрозуміти свого чоловіка. Проте для нього жінка вже не є тією чарівною красунею, в яку він колись закохався. В очах чоловіка вона постає істотою передбачуваною, огрядною, з побляклими очима. Дивлячись на геометрично кругле обличчя дружини, на її вставні зуби, прилизану зачіску, головний герой намагається побачити ту колишню красу, яка колись його зачарувала. Чоловік перестає слухати дружину, хоче від неї втекти.

Уже багато років в мріях головного героя виринає образ прекрасної незнайомої жінки-велосипедистки. Він шукає незвичайну незнайомку – з чарівною усмішкою, чорними очима – з-поміж інших жінок. Таємнича жінка постає прегарною істотою з палажками очима, які обпікають чоловіка. Головний герой вірить, що очі юної істоти ніколи не перетворяться на сірий кисіль, – такий, як в очах його дружини. Іноді чоловік вважає, що ця чарівна дівчина є його молодого дружиною, але з часом ця думка гасне. Він гадає, що таємнича незнайомка занадто ідеальна і гарна для того, щоб існувати.

Письменник у цьому оповіданні вправно відтворює потаємні думки головного героя, який втомився від сімейного життя. В уяві чоловіка постійно з'являється літній будиночок з потаємним ходом. Там він мріє заховатися від дружини, навіть двері робить дуже маленькі, щоб двадцятикілограмова жінка в них не пролізла. Будуючи будинок, головний герой уявляє, як таємнича незнайомка приходить до нього у гості, пере йому постіль, прибирає в халабуді, а потім лягає біля нього, і він вдивляється в її напрочуд знайоме обличчя. Дії чоловіка не є таємницею для дружини, адже вона все тонко відчуває і розуміє: «Вона, як те дзеркало, відбивала кожен мій порух» [59, с. 157].

Якщо у попередніх творах дружини головних героїв постають непривабливими, буденними, то в оповіданні «Порослий кульбабами дворик» ми бачимо протилежну картину. Тут прозаїк змальовує ошатну і гарну жінку, якою захоплюється чоловік. Письменник відтворив ніжні й теплі почуття чоловіка до коханої дружини. Головний герой любить красу своєї жінки: «рожева, бо на ній халатик рожевий, біла, бо вона з молока уся» [59, с. 120]. Чоловік мріє поїхати з коханою дружиною у глухомань, де вони будуть тільки удвох.

Водночас ми спостерігаємо, що герой милується не тільки своєю дружиною, але й стрункою юною незнайомкою в синьому халаті. Хоч чоловік і бачить поряд із собою гарну дружину, його все одно приваблює щось загадкове, невідоме.

Образ ідеалізованої таємничої істоти – насправді неіснуючий, вигаданий – з'являється у сні та в уяві чоловіків.

Таким чином, Валерій Шевчук проникає у найглибші нетрі підсвідомості головних героїв, де накопичуються їх нереалізовані мрії. Рано чи пізно нездійсненні бажання кличуть людину, і вона намагається вловити момент того поклику.

2.5. Образ матері та дитини

Валерій Шевчук неодноразово у своїх творах пише про стосунки між матерями та дітьми. Адже тема материнства завжди була і буде актуальною.

На сторінках новели «Продавець квітів» розповідається про дурного хлопця Івана та його матір. З дитинства Іван був розбишакуватим: ганяв по околицях, лазив на скелі, залізав в яри, розбивав собі ноги та лоба, знущався з інших дітей. Обличчя у хлопця було дурне, «очі дивні, як у барана: повиті паволокою, бездумні, якісь ніби мертві» [58, с. 30]. Оскільки у звичайній школі він навчатися був не здатний, то віддали його у школу для розумово відсталих

дітей. Та все ж до чогось хлопець був здібний: у рогозяних заростях та бур'янах хлопчина годинами малював особливі малюнки. Він змальовував усе, що бачив: дерева, квіти, трави, людей. Коли Іван малював, його очі ставали особливими, нормальними, повними «внутрішнього світла» [58, с. 32].

У старшому віці головний герой обкрадав людей у трамваях і магазинах, двічі сидів у тюрмі. Коли Іван вдруге вийшов із в'язниці, то ми можемо помітити, що хлопець почав змінюватися. Він нарешті знайшов собі роботу: малював картини для клубів та кіно. Та були то вже не ті прекрасні картини, які створював він у бур'янах. Це були банальні та кострубаті роботи. Через свою дурну голову головний герой не зміг розкрити свій справжній талант, показати світові свою майстерність. Талант хлопця «убила глупота» [58, с. 36].

Матір Івана згадується у тексті до ув'язнення сина та після його звільнення. У селі жінку прозивали «Ящик», бо вона була тлустою і котилася, нагадуючи цей предмет. Після того, як Іван вийшов із тюрми, жінці дали інше прізвисько: «Ікла», бо, як тільки хтось починав говорити про її сина, жінка показувала свої великі різці-зуби. Ми бачимо у творі жінку, яка безмежно любить свою дитину. Навіть, коли усі повстають проти дурного Івана, мати стає на його захист. Після того, як герой вдруге вийшов із тюрми, він, здається, змінився. Його мати нарешті раділа, хвалилася всім художніми здобутками сина. У творі жінка постає люблячою матір'ю, захисницею, вона завжди на боці сина, незважаючи на його зухвалу поведінку.

У новелі «Міст у те» зображена самотня старенька, яка шукає могили своїх дітей. Перед нами постає образ жінки-матері, яка сидить з непорушним поглядом. Цим поглядом жінка наче прокладає міст «із того, що є, у те, чого нема» [58, с. 159]. Старенька, з безбарвними очима, в яких є глибокий вогник, сподівається дізнатися щось про своїх дітей. Жінка дуже любить Івана та Валю, постійно згадує, хоча вже і не пам'ятає, як вони виглядали.

Ми дізнаємося, що син старенької жіночки Іван загинув, могила у нього безіменна. Проте вона не розуміє, чому могила її дитини не має жодного підпису, адже завжди казала Іванові ходити з документами, от він і ходив. Як ми знаємо, у час тоталітарного режиму невинну людину могли вбити просто так, а про те, щоб підписати їй могилу, і думки не було.

Старенька Марта пам'ятає, що як забирали Валю, то грузили її, як худобу. Жінка намагається пригадати, у якій тоді кофтині була її люба донечка: «Жовта кохтина, ні, синя, а може, не синя і не жовта, а жовто-синя» [58, с. 157]. Згадує, що як дочка прислала їй листа, який помалювала квіточками, то слова закреслила чорними смугами. Та старенька все одно усе бачила, що там було написано.

Душевний стан героїні автор передає через гаму кольорів. Він зображує стареньку у великій сірій хустині, «в яку горнулась уся, а передусім – сірі руки» [58, с. 157–158]. Сірий колір відображає тугу Марти за загиблими дітьми. Також ми бачимо порівняння синього та жовтого кольорів. Коли бігла на вокзал, де забирали Валю, кругом неї все було синє – це як надія що встигне і дочку не повезуть, а як поверталася – враз все стало жовте, отже сподівання жінки не справдилися.

У цій новелі Валерій Шевчук показує болючі спогади та важкі роздуми згорьованої матері. Старенька жінка ніяк не може збагнути: за що жорстока тогочасна влада вбила її дітей.

Героїнями творів Валерія Шевчука часто постають прості жінки, здебільшого – з реального життя. Турботливу бабусю змальовано в оповіданні «Моя бабуся здумала хворіти». Вона сама виховує юну внучку, старанно дбає про неї, замінює дівчинці матір. Улюбленою справою бабусі було чаклувати на кухні. Вона раділа новим гостям, адже це можливість знову розказати історію про сина. Бабуся з любов'ю і радістю згадувала про талановитого батька

дівчини. Проте, коли мова заходила про матір внучки, то бабуся «ставала незвично серйозна й підтискала губи» [58, с. 98].

Внучку автор описує веселою та закоханою дівчиною, яка часто думає про свого хлопця Івана. Вона з нетерпінням чекає з ним зустрічі, згадує їхні романтичні побачення. Про стосунки з коханим хлопцем дівчина нікому не розповідає, навіть своїй найкращій подрузі: «Моя таємниця така велика, що я не хочу випускати її з душі» [58, с. 99]. Закохана юнка завжди життєрадісна та весела, вона любить усюди поспівувати: на уроках, на вулиці та в трамваях.

Коли бабуся хворіє, внучка добре дбає про неї, справно виконує всі хатні обов'язки, і навіть сама дивується, як у неї виходить все встигати. Ми спостерігаємо, що дівчина відчуває неймовірне щастя, коли дізнається дві чудові новини: її бабуся одужала, та скоро до неї приїде її коханий Іван. В уяві дівчина малює довгоочікувану зустріч з хлопцем, через що у неї солодко крутиться голова, стає парко й весело водночас. Реальна зустріч із коханим була простішою, ніж їй уявлялося, але й набагато кращою. Гуляючи з хлопцем у лісі, дівчині здавалося, що у світі, окрім неї та Івана, більше нікого не існує.

У цьому творі ми бачимо розумну, люблячу бабуся та закохану юну внучку. Чуйна бабуся бажає добра своїй єдиній спадкоємиці. Вона радіє, коли дівчина знаходить славного хлопця, схожого на загиблого сина старенької. У бабусі з'явилася надія, що вона доживе до правнуків.

Про допитливого хлопчика та його матір ми можемо прочитати в оповіданні «Я вірив у Бога». Головний герой новели – це маленький хлопчак, який розмірковує про Бога, душу, рай і пекло. Хлопчик із мамою часто відвідують церкву. Знаходячись у храмі, він повторює все за мамою: «Мати стає на коліно, я так само, потім мати вмочує пальці в святую воду і хреститься. Я теж хрещуся, мати цмокає в повітрі перед розп'яттям, я теж» [58, с. 116]. Оскільки хлопчик ще не знає молитов, то молиться інакше, по-своєму. У храмі, біля річки, вдома перед сном маленький герой багато роздумує про Всесвіт.

Маленький хлопчак виявляє цікавість до всього, задає багато запитань мамі і вчительці у школі. На відміну від ровесників, міркує, як дорослий. Коли друзі насміхаються з того, що він ходить до церкви, то хлопчик наводить їм беззаперечні аргументи, що Бог існує. Він показує себе врівноваженою, серйозною особистістю.

Мати маленького хлопчика постає звичайною сільською жінкою, яка дбає про духовний розвиток сина. Письменник акцентує увагу на тому, що обличчя матері втомлене, «очі забігані» [58, с. 118]. Вона описується, як добра, дбайлива, любляча матір. Її маленького сина часто турбують філософські питання, та через свою необізнаність жінка не може дати на них відповідь. Вона більше думає про свої земні проблеми.

Духовно сильну і шляхетну жінку показано в образі матері у новелі «Порослий кульбабами дворик». Письменник зобразив люблячу матір, яка піклується про сина, переживає за нього. Мати боїться, щоб хлопець не застудився, адже це може закінчитися для нього смертельно.

Коля, незважаючи на застереження матері, танцює з дівчиною під дощем, бо Оля йому дуже подобається. Саме цей танець був для хлопця прекрасним моментом у його житті. В його сумних очах запалав вогник, він забув про хворобу, забув, що не можна мокнути, і якби не мати, яка забрала його з двору, він так, напевно, стояв би під дощем.

Прозаїк показує турботливу матір, яка піднімається над буденними сварками заради порятунку сина. Щоб виконати його останнє бажання, мати приходиться у будинок, в який, через ворожнечу з господинею дому, не приходила уже багато років.

Отже, Валерій Шевчук в образі матерів відтворює найкращі жіночі риси: любов, добро, терпеливість, турботу, ніжність і безстрашність. Матері в аналізованих творах дбають про дітей, завжди на їхньому боці, мріють про їхню

добру долю. У проаналізованих творах діти знають, що таке справжня материнська любов.

2.6. Феномен жінки-відьми

У давнину українці вірили в існування демонічних істот: лісовиків, чортів, домовиків, водяників, упирів, мавок, русалок тощо. Створені народною уявою образи злих духів знайшли своє продовження в українській літературі. У своїй творчості українські письменники неодноразово звертались до образу нечистої сили (зокрема, Іван Котляревський в бурлескно-травестійній поемі «Енеїда», Григорій Квітка-Основ'яненко у повісті «Конотопська відьма», Левко Боровиковський у баладі «Чарівниця», Олекса Стороженко у повісті «Марко Проклятий», Тарас Шевченко в поемі «Відьма» /«Осика»/, Микола Костомаров у поемі «Баба Гребетничка», Леся Українка у драмі-феєрії «Лісова пісня», Олександр Олесь у поетичній драмі «Ніч на полонині»).

Найпоширенішим персонажем української міфології є відьма. Вона володіє надприродною силою, яку застосовує для того, щоб шкодити людям, знається з нечистим. Природа відьми подвійна, тобто належить до світу демонів і до світу людей.

Образ жінки-відьми часто використовують у своїх творах українські письменники. Наприклад, Григорій Квітка-Основ'яненко в сатирично-фантастичній повісті «Конотопська відьма» розповідає про вроджену відьму Явдоху Зубиху, яка вдень є старою бабою, а вночі – молодою дівчиною. Свої відьмацькі сили вона скеровує на добрі справи, проте на зло відповідає злом. Михайло Коцюбинський змальовує в образку «Відьма» внутрішні переживання напівсироти Параскиси, яка стала жертвою людської забобонності.

До вказаного вище списку письменників, що цікавились демонічними істотами, можемо додати й Оксану Забужко. У творчості письменниці інтерпретація поведінки жінки-відьми є опозиційною до традиційної патріархальної моделі.

По-іншому тип демонічної жінки реалізовано у творчості новатора, філософа Валерія Шевчука, який черпає знання з українського фольклору та міфології. Письменник у своїй творчості пропонує авторське бачення ролі темних сил у житті людини, вирішує конфлікт боротьби добра і зла через стосунки людини із демонічними силами. Автор хоче переконати, що народна міфологія несе в собі багатовікові знаки, які заслуговують на всенародне визнання. У міфологічних жіночих образах втілено такі риси демонічної жіночності: зловісність, життєва мудрість, покровительство роду, сексуальність і буттєва активність. Тендітна і ніжна жінка може легко перетворитися на сильну і злу. У його творах постають жінки з різних епох, з різними долями, однак їх об'єднує те, що вони були названі відьмами.

Читаючи оповідання «Диявол, який є (Сота відьма)», ми поринаємо у період Середньовіччя, коли в Європі єзуїти чинили свавілля інквізиції. Тут відтворені тогочасні жахіття, які пережили невинні жінки. У цьому творі Валерій Шевчук художньо розкриває складну внутрішню драму людини цієї складної доби в історії розвитку цивілізації.

Від жорстоких, нерозумних дій інквізиторів страждає головна героїня твору Катарина. Жінку звинувачують у відьомстві лишень тому, що вона уміє читати, вивчає мови та поетику. Як відомо, розум у добу Середньовіччя був однією з причин вбивства мислячої особистості.

Катарину не люблять жителі містечка, заздять їй, обзивають дияволицею. Навіть патер Маркус не підтримує жінку, говорить, щоб займалася домашньою роботою. Катарину мучить думка: чому чоловікові можна бути вченим, а жінці – гріх віддаватись науці.

Валерій Шевчук вимальовує у цьому творі образ світлої і невинної жінки, яку насильно змушують зізнатися у служінні дияволу. Катарина відважно відстоює свою правду, терпляче витримує тортури. Вона до останнього не зізнається у несправедливих звинуваченнях, хоч і розуміє, що порятунку немає,

що у будь-якому випадку вона буде винною, та усі слова будуть використані проти неї.

Як ми розуміємо, головна героїня не є відьмою – це інтелектуальна, розумна жінка, яка народилась не в ту епоху. Така ерудована особистість, як Катарина, повинна належати до елітної верстви населення, але час, в якому вона жила, кидає її на саме дно суспільства. У сучасному світі її талант цінувався б по-справжньому. Автор майстерно створив образ головної героїні Катарини, заглянув у її внутрішній світ, розкрив причину її страждань.

Зрадницею у творі постає служниця Катарини – Еліза. Інтелект служниці – убогий, у неї стандартне мислення натовпу, відсутня власна позиція, думка. Через образу на господиню дівчина оббріхує подружжя Ліпсів. Нерозумний вчинок служниці закінчується трагічно не лише для її господарів, а й особисто для неї. Дівчина потрапляє у пастку Йогана через його примху мати соту відьму. Еліза відважно переносить тортури і до останнього не зізнається у відьомстві. Мужність служниці змушує Йогана Шпінглера замислитися: хто ж є його сотою жертвою, адже Еліза була навіть стійкішою за Катарину. Все ж сотою кривдник вирішує вважати Катарину, бо вона – вчена.

Головною героїнею новели «Відьма» постає таємнича, загадкова, наївна і красива дівчина Меланка. Своєю надзвичайною вродою вона вразила князя Долинського. Його захопили темні очі Меланки, її чудові уста та волосся, яке розсипалося по плечах.

З розповідей Твардовського ми дізнаємося, що Меланка – відьма. Проте на початку твору її відьмацтво показано лише в обряді, коли вона, гола, прогулюється з коровою, говорячи якісь заклинання. Жартома Меланка розповідає, що вмє напускати мор, позбавляти корів молока, насилати град.

Пізніше у Меланки з'являються справжні відьомські здібності і сили. Ми бачимо, що дівчина змінюється після того, як князь Долинський здійснює наругу над Меланкою. Після цього вона відчуває себе використаною і

непотрібною. Якщо на початку твору дівчину зображено без злих помислів, то наприкінці вона, змінюючись, мститься за скривджену душу.

У цьому творі Валерій Шевчук показав, як життєві обставини вплинули на перетворення звичайної дівчини у містичну. Автором показано, що саме краса дівчини стає причиною всіх бід Меланки. Письменник не засуджує свою героїню, а намагається знайти їй виправдання.

Прозаїк зображає некеровану здатність героїні перетворювати нездійсненну любов, зневажену гідність на руйнуючу й нещадну силу зла. Міфологічний світогляд дає змогу письменнику розкрити суть вчинків героїні, одвічну боротьбу добра зі злом.

Головною героїнею оповідання «Голос трави» є стара відьма Іваниха Галайдиха. Відьомські знання Жабониха отримала у молодому віці від відунки Мокрини. Оскільки відьомський дар Іванихи Галайдихи не вроджений, а набутий, то вона є вченою відьмою. Подвійна природа старої відьми, людська і демонічна, проявляється, коли Жабониха, перетворюючись у клубок ниток, встановлює зв'язок з потойбічним світом.

Стара відьма не боялася суду Божого, адже не зло сіяла на землі, а добро. Хоч люди і ненавиділи чарівницю, вона не чинила їм лиха, а навпаки, допомагала: лікувала від важких хвороб, давала мудрі поради. Іваниха Галайдиха зналася на магічних травах, з любов'ю і турботою ставилася до них, розуміла їхній голос, «не так розуміла, як відчувала» [57, с. 501]. З української міфології ми дізнаємося, що «зналися відьми не тільки на земному, їм була доступна космічна й метеорологічна магія» [47, с. 213]. Зв'язок відьми з космосом ми можемо помітити і в цьому творі: щось прозоре народжувалося у Жабонисі при місячному світлі, відділялося від її тіла і летіло в зоряне небо.

Відомо, що помирали відьми у страшних муках, а перед смертю передавали свої відьомські знання [47, с. 216]. Це ж ми спостерігаємо і в оповіданні «Голос трави». Помираючи, Іваниха Галайдиха дуже мучилася:

«біль став нестерпним, і вона впала на землю, кричала і тулила покорчені руки до землі» [57, с. 520]. Полегшення стара відьма відчула, коли передала всі свої вміння молодому віснику в образі хлопця-відуна.

У сучасному світі вже майже ніхто не вірить у відьом, тому вони можуть спокійно жити серед нас. Так, у новелі «Біла нитка печалі» маємо зовсім непростий образ героїні. Автор змальовує немилосердну до свого чоловіка жінку, яку той любить, але сильно ревнує. Постать зрадниці виринає «з чудовим і милим обличчям, темним торсом та голими ногами, що випливали, як два струмені молока, із червоного тіла халату» [59, с. 257]. Людмила має коханця, і чоловік підозрює її, але вислідити не може. Алик навіть заводить журнал, де детально записує: коли пішла і коли прийшла жінка. Також наймає шпигуна, щоб ще пильніше стежити за дружиною. Але Люда завжди вміло зникає від «вивідчих очей» [59, с. 259], коли йде на зустріч з коханим. Вона неначе розчиняється у повітрі. А додому приходиться весела, від неї пахне алкоголем та сигаретами, а тіло її світиться, «наче освітлене сонцем молоко» [59, с. 259].

Чоловік називає Людмилу хитрим стервом, що мучить його. Він не може збагнути поведінки дружини, від якої втрачає голову. Алик називає жінок диявольським поріддям, що послані в цей світ, аби труїти життя чоловікам. Останнім часом чоловік думає, що його жінка – відьма, яка відштовхує його, зраджуючи, але водночас і зваблює. Сама ж жінка називає себе також відьмою. Коли коханець Людмили запитує, як їй вдається непомітно зникати, то жінка сміючись каже: «Я ж відьма» [59, с. 259]. Хоч і коханець засміявся, та слова Люди його налякали і йому здалося, що чиясь крижана лапка «із гострими залізними пазурами» [59, с. 259] стисла йому серце.

Окрім уміння розчинятися у повітрі, ми можемо побачити ще одну відьмацьку здібність героїні – чути крізь стіни. З розмови чоловіка Людмили та її коханця ми дізнаємося, що жінка має «дивовижний слух» [59, с. 247]. Наприклад, коли Алик і Стах були у вітальні, а Люда знаходилася на кухні, яка

відділена від вітальні двома стінами, то вона не тільки чула, про що говорили чоловіки, але й згодом могла усе докладно переказати.

У творі зображено розумну та хитру відьму-зрадницю, яка зводить з розуму свого чоловіка та коханця. Людмила є сучасною відьмою, яка майже нічим не відрізняється від звичайної жінки. Вона більше нагадує гарну та впевнену в собі даму, але з деякими магічними здібностями.

Письменник передає по-своєму призначення відьми, не зображує її, як негативну постать. Його героїні не передбачають майбутнє, не хочуть чинити зла. В образі жінки-відьми незвичайно поєднуються сила характеру з слабкістю та вразливістю жінки. Це сприймається чоловіками, як щось владне, демонічне, тому викликає у них страх. Внутрішня сила жінок прокидається у вирі емоцій, яка пробуджує у звичайній жінці містичну жінку.

У вище проаналізованих творах Валерій Шевчук майстерно описує давні уявлення українського народу про демонічних жінок. Автор вміло зацікавлює і тримає у напрузі читачів, розповідаючи про життя жінки-відьми. У манері опису зовнішності автор дотримується народних переказів. Але письменник передає по-своєму призначення відьми, не зображує її, як негативну постать. Його героїні не передбачають майбутнього, не хочуть чинити зла.

2.7. Образ емансипованої жінки

Контраст між чоловіком і жінкою змальовано у творі «У глибині заплутаних лісових доріг», де неосвіченому чоловіку не зрівнятися з сильною, розумною, красивою жіночою особистістю.

Валерій Шевчук зобразив у новелі образ дівчини-практикантки, в яку закохався сільський хлопець Степан. Ошатна смаглява дівчина, «з продовгастим гладким личком, чорним, як смола, волоссям і напрочуд холодними очима» [58, с. 82], викликала у Степана невгамовну пристрасть. Коли Валя проходила повз хлопця дуже близько, тоді його тіло починало

тремтіти. Дівчина наче навмисно спокушала хлопця, але ніколи не видавала своїх емоцій. Холод і неприступність були елементарними способами самозахисту у представниці слабкої статі. Валентина є самотньою особистістю, цілеспрямованою, емансипованою, гідно тримається серед чоловіків і змушує поважати себе. Емансипованість дівчини підкреслюється стилем одягу, «вона завжди була у штаних» [58, с. 83], впевненістю, розумом, яким вона вивищується над усіма буровиками. Єдиний, хто може зацікавити дівчину розмовою, – освічений оповідач, з яким вона має спільні теми: музика, література, кіно.

Милій, начитаній, розумній Валі протиставляється розпусна і грудаста Маруся. Вона була тією жінкою, яка ніколи не відмовляє чоловікам, не обурюється, коли вони її лапають. Саме до Марусі тікав Степан від практикантки. Жінка завжди мовчки віддавалася Степанові, не боронилася від нього.

Жінки вже давно почали виконувати важкі професії представників сильної половини людства. В оповіданні «Стіни» зображено головну героїню Наталю, яка займається незвичною для жінки справою – мурує стіни будинку. У Наталі справно виходить мурувати, адже колись була будівельником на будові. Якби не грубі чоловіки, то працювала б там і надалі.

Наталія постає перед нами відповідальною, незалежною, домінуючою над чоловіком. Жінка бере на себе відповідальність за будівництво власної оселі, бо бажає вирватися з чужої хати, в якій відчуває себе незатишно. Чоловік прагне дітей, часто просить Наталю про це, а вона не поспішає, для неї в першу чергу – добудувати будинок.

Жінка легко організовує роботу, сама зводить стіни, а чоловік виконує лише підсобні роботи. Працює Наталія мовчки, тільки коли не стає розчину або цегли, кидає до Грицька словом. Вона зображена ніжною, тендітною, милою, але в той же час проявляє врівноваженість і холодний розум. Чоловік зовсім не

проявляє ініціативи щодо будинку, тому жінка змушена продумувати всі деталі будівництва.

У сім'ї Грицька та Наталі нетрадиційний гендерний розподіл ролей. Наталя виконує нежіночу роботу, а чоловік їй у всьому підкоряється: слухає вказівки дружини по будівництву, допомагає на кухні. Чоловік не суперечить жінці, у їхній сім'ї панує любов та злагода. Грицько любить Наталею, коли вона кладе цеглу, захоплюється її втомленою і гарною усмішкою, милується її красою і молодістю: «втерла пітне чоло запіллям руки, а на уста їй повклася тоненька, втомлена і гарна усмішка, якої не зміг спокійно витримати Грицько, тож підійшов до дружини і пригорнув до себе мозолястою рукою» [59, с. 125].

Отже, проаналізувавши твори «У глибині заплутаних лісових доріг» та «Стіни», ми дійшли висновку, що письменник дозволяє героїням керувати своєю долею, бути незалежними, мати рівні можливості з чоловіками у повсякденному і суспільному житті.

2.8. Образ самотньої людини

Чимало героїв із двотомника «Порослий кульбабами дворик» – це самотні люди, які не схожі на інших. Валерія Шевчука не цікавила людина, яка піддавалася думці суспільства. Його захоплювала особистість, яка змогла знайти себе і зберегти свої загальнолюдські цінності.

Про старенького самотнього Каліцького розповідається у новелі «Уламок». Головний герой любить тишу, єдиний звук, який він може слухати, – це цокання годинника. Цей цокіт він порівнює зі стукотом свого серця. Ми можемо зауважити, як тривожно стає самотньому старенькому, коли годинник, який йшов двадцять п'ять років, несподівано зламався. У домі героя настає повна тиша, а коли починає смеркати, Каліцький починає тоскно думати про своє життя.

Дитинство у Каліцького було важким: він рано залишився без батька, жив бідно, в школі його часто ображали. Головний герой згадує, як у юності шкільний товариш глумився з нього: сміявся, коли Каліцький грав на органі, називав його кислим застоєм огірком і вважав його не таким, як усі. Та герой не зважав на цькування хлопця, оскільки «мав свої переконання, але вони лежали в залізній скриньці його душі, а ключика від тієї скриньки він міцно закопав у своєму серці» [58, с. 23].

Люди для головного героя – це носії загрози, тому він прагне жити в тіні. Єдиною розрадою в житті Каліцького є музика. Лише коли грає на органі, він не відчуває кволості та безпорадності, які заважають йому жити. Музика дає йому надію, що у цьому світі, який його лякає, можна якось прожити. Любов до музики виховала мати: вона часто маленького Каліцького водила в костюл, де він із захопленням слухав неймовірні звуки органної музики.

Великий світ не захоплює Каліцького, а викликає лише страх. Хоч у молодості герой і відчував таїну кохання, та через боязнь світу чоловік не зміг наважитися на створення сім'ї. «Бо він не їхав, не біг, не твердо ступав у цьому житті, а крався, де-не-де пробігаючи відкритий простір, щоби швидше заскочити в тінь» [58, с. 26].

Життя Каліцького – це постійна боротьба. У цьому світі він часто боровся зі своїми страхами, деколи вони його долали, а деколи – він. Однак герой був точно упевнений в одному: «своєї людської суті він не втратив» [58, с. 28].

В оповіданні «Раз на рік раннім рано» письменник презентує самотню людину, яка вже дванадцять років поспіль раз на рік у листопаді дотримується одного й того ж ритуалу. Героя неначе струшує чиясь безжалісна рука, і він усвідомлює, що настав той-таки ранок. У цей день чоловік не приймає холодного душу, як робить це щодня, а лише кидає «в лице кілька пригорщів води» [59, с. 260]. Вдягається він неквапно, бо у ці ранки усе робить повільно,

адже поспішати йому заборонив незнаний творитель обрядів. Про те, щоб поснідати або щось випити, чоловік навіть не думає.

Зовні чоловік виглядає, як самотня втомлена людина: щетина на підборідді, сухі вуста, «очі в темнах мішках – сірі, випиті, ніби замерзлі брудні калюжки» [59, с. 260], зморщений лоб, сіре волосся. Голитися герой наміру немає, єдине, що він робить, – мокрим гребінцем зачісує волосся. Надягає куртку, берета та окуляри і йде на тролейбусну зупинку, звідки починається його напівпримарна мандрівка.

У тролейбусі, автобусі та метро герой постійно зустрічає різних людей, то чоловіка, який роздає дивні поради, то чоловіка, який багато теревенить, то сонну красуню, яка незрозуміло чому витріщається на нього. Та герой хоче самотності, залишитися наодинці зі своїми думками. Він згадує слова Євгена Плужника: «Бути самому хочеться мені» [59, с. 266].

Протягом усієї подорожі герой скрізь бачить чоловікоподібних жінок. Їдучи в автобусі, він навіть не може збагнути: чоловік чи жінка сидить навпроти нього. Автор підкреслює, що на жінок чоловік дивиться байдуже. Коли в метро молода красуня на нього звертає увагу, то герой відчуває, що між ними з'являється «не погоджувальна нитка, а навпаки – брила прозорого льоду» [59, с. 264].

Ці дивні мандри приводять чоловіка до будинку, де живе його дружина та діти. Але туди він не піде, а просто здалеку дивитиметься на той дім. Між ним та жінкою вже давно тече нестримна ріка. Чоловік чудово розуміє, що нічого назад уже не повернути. Невідомі нам події минулого раз і назавжди знищили їхні стосунки.

У новелі «Людина вкрала волю» прозаїк пише про чоловіка, який втік із в'язниці. Івана ми зустрічаємо з неголеним обличчям, змореними очима, «які спалахували на кожен звук навкруги» [58, с. 37]. Чоловік порівнює себе з розбитим горщиком, «якого як не клей, води не втримає...» [58, с. 39]. Навіть

природа перегукується із внутрішнім станом героя: вона змальована у брудно-сірих кольорах.

Тікаючи із тюрми, чоловік думає лише про одне: виспатися у теплій та чистій постелі. Про те, що буде далі, герой не замислюється. Він просто блукає безкінечними лабіринтами міста. Тут, навколо великої юрби людей, Іван відчуває себе самотнім. У нього, окрім крадених черевиків, одягу і курива, нічого та нікого немає. Чоловік-втікач не бажає знову потрапляти до в'язниці, однак і волі шукати не хоче. Іван бачить страх в очах людей, коли вони дізнаються, що він – колишній в'язень. Головний герой усвідомлює, що вже нічого не може змінити у своєму житті. Та все ж таки Іван не здається. Незважаючи ні на що, чоловік старається залишитися людиною, прагне любити, мріє реалізувати себе в житті.

Читаючи цю новелу, ми бачимо, що Іван згадує свою матір. Тінь померлої жінки просить сина виправитися і не робити більше дурниць: «Покинь усе, Ванечку, покинь» [58, с. 45]. Саме від матері ми дізнаємося справжнє ім'я чоловіка-втікача, оскільки до цього моменту ми не знаємо, як звати героя. Роблячи свого героя безіменним, автор хоче підкреслити його беззмістовне життя. Завдяки словам матері ми можемо побачити у чоловікові особистість. Вона мріяла, щоб її син став, як усі, щоб мав роботу, дружину, дітей. Як кожна любляча мати, жінка бажала кращої долі своїй дитині. Вона вірила, що у житті сина все закінчиться благополучно.

Головний герой оповідання «Учта» розповідає про один день із свого життя. Оповідач вважає, що він – старий парубок, який повинен більше думати про спокій, аніж про бурхливі або химерні пригоди. На протилежну стать Микола дивиться здалеку, бо все прекрасне – на відстані. Чому герой насправді так гадає, ми можемо дізнатися з його роздумів: «Я не такий дурний, щоб не розуміти, що їм до мене найменше діла, адже до старих парубків усі ставляться трохи іронічно» [59, с. 92]. Герой розуміє, що він не має чим підкорити дівоче

серце: не має білосніжної усмішки, міцної статури та «вогняного погляду, який може разити» [59, с. 92].

Неділю Микола не любить. У цей день однокімнатна квартира йому здається нечупарною і незатишною норую, в якій не вистачає жіночих рук. Тому чоловікові стає нудно, і він починає шукати розваг, які б відповідали його віку. І одна з таких розваг – відвідування знайомих та друзів. Прийшовши у гості до Валентини та Юрія, Микола помічає, що ті живуть не дуже щасливо. Герой бачить сумні очі господині дому, з якою колись зустрічався. Йому шкода, що Валентина вийшла заміж за чоловіка, який відверто з неї кепкує. Дивлячись на неідеальне сімейне життя своїх друзів, Микола переконаний, що живе краще за них. Та насправді він просто боїться щось змінювати у своєму житті.

Ми можемо зауважити, що товариство Микола не дуже то й любить. Побувши трохи у друзів, чоловік починає думати, як чимшвидше звідти піти. Він згадує рідну нору, де панує милий розгардіяш, де йому добре та комфортно. Свою самотність чоловік порівнює із стародавньою стіною, біля якої цвіте сніжно-біла морель. Герой вірить, що і до нього «колись прибіжить щось повне квіту й осяйне» [59, с. 99], та чи зможе він пізнати ту красу.

Аналізуючи образ самотніх персонажів, передусім впадає в око те, що всі вони сумують за минулим та прагнуть заховатися від світу людей. Герої у проаналізованих новелах та оповіданнях хоч і хочуть самотності, та водночас і мріють мати поряд кохану жінку.

2.9. Зображення історичних постатей у двокнижжі письменника

Валерій Шевчук досить часто для написання художніх творів послуговується історичним жанром. Майстер слова, поєднавши в собі талант літератора та вченого, вправно повертає читача у давню історію України.

Так, головним героєм оповідання «Між двох вогнів» є київський і чернігівський князь Михайло Всеволодович. У творі автор показує історичну дійсність та змальовує образ князя через призму його внутрішнього світу.

Ми зустрічаємо схвильованого князя у скромному угорському домі, де він приймає прибулого з Києва свого наближеного боярина Ждана Відуна. Відданий боярин передає слова посланців від татарського хана: Михайло Всеволодович має поклонитися Батию, щоб знову стати правителем київських та чернігівських земель. Князь довго роздумує, що краще: назавжди залишитися вигнанцем чи стати рабом, щоб потім визволитися. У його серці з'являється надія, що усе буде добре, тому Михайло наважується на поїздку: «Упокоритися тілом – це ще не значить упокоритись у душі» [59, с. 190].

Читаючи твір, відчуваємо, що художник слова досконало продумував написання тих сторінок, де йде мова про роздуми та сумніви князя. З серця героя не зникає гнітюче відчуття тривоги та печалі. Втративши у бою проти татаро-монгольського загону свого вірного боярина Ждана Відуна, Михайло Всеволодович бачить у цьому недобрий знак: «За його словом та вірою ми сюди повернулися, він же перший наклав за те головою» [59, с. 191]. Тому володар починає гадати: чи варто продовжувати подорож. Єдина річ, яка упевнила його, що він повинен повернутися у Київ, – це пісня про Михайлика, в якій йде мова про те, що Михайлик обов'язково поверне колишню могутність своєму народу.

Письменник уміло передає внутрішні переживання Михайла, коли він бачить зруйновані Золоті ворота, які були символом гордості та незламності Києва. Князь відчуває свою малість перед світом, нещастями та ворогами. Митець розкриває сумну та печальну правду про правителя: Михайло не зміг захистити свій народ від загарбників і ганебно втік із розбитого міста. Тому в рідних краях князь відчуває себе чужинцем. Та несподівано для себе Михайло бачить, що люди не забули його, чекали на нього, як на визволителя, люблячи

та потребуючи його. Це допомагає героєві усвідомити, що він таки мав сюди прийти.

У творі автор використовує композиційний прийом сну, що допомагає нам значно ширше зрозуміти стан душі персонажа. Михайлові сниться залізний вовк, від якого князь тікає, та велика біла лебедиця, сестра Києва, Щекова і Хоривова, яка закликає князя: «Іди, правнуче, куди тебе послано. Коли зумієш зберегти честь свою й нашу, біда тебе обезсмертить» [59, с. 200]. Залізний вовк – символ хижого та підступного ворога. У творі цим ворогом є монгольські посланці, які приходять до Михайла з вісткою. Вони сповіщають, що негоже князю жити на Батієвих землях без поклоніння царю та виконання язичницького обряду: пройти між двох вогнів, щоб згорів його «дух невпокорення» [59, с. 198]. Зневіреного та безсилового Михайла починають мучити важкі думки: чому він повинен поклонятися нищителєві Золотих воріт, зрадити своєму Богові та відмовитися від своїх переконань.

Остаточно наважується іти князь до Батия, коли бачить у небі сокола, який символізує волю. Та не на поклон іде володар, а щоб повернути в Київ свободу. Письменник підкреслює, що Михайло Всеволодович вибирає не рабство, а честь, за що і гине.

Прозаїк професійно показує психологічний портрет князя, особливості його характеру та вдачі. Тонко змальовує жертвну любов Михайла Всеволодовича до Батьківщини.

В оповіданні «Плаче пастушок у довгій негоді» Валерій Шевчук відтворює своє бачення життя відомого українського вченого, громадського і церковного діяча Теофана Прокоповича. Події твору відбуваються у 1730 році у Петербурзькій квартирі, де самотній чоловік у єпископській одежі роздумує про свій життєвий шлях. Теофан згадує теплий дім у Пскові, де десять років тому народився його вихованець Григорій Теплов. Як ми можемо зрозуміти, цей хлопчик – незаконний син єпископа. Чоловік порівнює себе із цим

розумним і дуже здібним вихованцем, і хоче, щоб Григорій пройшов той самий шлях, що і він.

Головний герой оповідання неначе знову переживає своє життя. Згадує 1698 рік, коли він, закінчивши філософський курс Київської академії, стрижеється в ченці та ненадовго стає префектом шкіл. Пізніше Теофан Прокопович мандрує в Рим до колегії святого Атанасія. Єпископ уявляє усміхнене обличчя начальника колегії, яке чомусь враз стає гнівним і сердитим. Автор підкреслює, що начальник колегії по-батьківському ставився до Теофана Прокоповича, а взамін чоловік його та інших викладачів лише дурив. Через це Теофан був змушений тікати з Риму. Про те, що зміг усіх обдурити, єпископ згадує з посмішкою, він задоволений своїм вчинком: «Бо як же інакше міг досягнути знань, які вони тримали за сімома замками. Вони хитрі, а я ще хитріший!» [59, с. 162]. Ми бачимо, що головний герой «любить гратися з вогнем і нічого не боїться» [59, с. 163].

Митець показує, що по-справжньому щасливим Теофан відчував себе у Київській академії. Там він викладав курс риторики. Ні до кого студенти так не йшли на лекції, як до нього. Адже чоловік вів лекції по-своєму, по-новому, постійно з книг черпав нові знання, які «вливалися в нього, як гаряче вино, і від того не хмільний, а ясноголовий ставав» [59, с. 163].

У своїх спогадах Теофан бачить сивобородого і сивоголового ректора Київської академії Варлаама Ясинського, з яким часто вів мудрі бесіди. Головний герой розумів, що поки Варлаам живе, він знаходиться у безпеці. Зараз єпископ переживає ті самі відчуття, як і тоді, коли назавжди втратив Ясинського, – самотність і беззахисність.

Теофан роздумує: чи робив усе те, що має робити добра людина. Герой знає, що нечесно став єпископом. У той час він гірко переживав через це, та в глибині душі був щасливий, що зміг перемогти свого ворога Маркела Радишевського. Єпископ пам'ятає солодку хвилину, коли старий мудрець

покірно терпів верховенство молодого вискочки. Зараз Теофан не шкодує, що відправив Маркела до в'язниці, але і радості уже не відчуває.

Внутрішній стан героя порівнюється із сірим, помірним та одноманітним дощем. Уже п'ять років поспіль у душі єпископа безперестанку йде дощ. Це відбулося після того, як чоловік втратив найбільшу свою підтримку в житті – царя Петра. Хоч єпископ і усвідомлює, що був лише рабом для Петра, він все одно його любив і сумує за ним. Погаслий і знесилений Теофан гадає: «Коли діждусь я погоди й світла, / І днів красних, / Коли настане ласка розцвітла / Небес ясних?» [59, с. 168].

Оповідання насичене думками, спогадами та переживаннями єпископа, що допомагає нам краще зрозуміти його внутрішній стан. Автор акцентує увагу не на зовнішності героя, а на його емоціях, почуттях, відчуттях і настроях.

Отже, прозаїк по-своєму інтерпретує образ князя київського та чернігівського Михайла Всеволодовича і єпископа Теофана Прокоповича, звертаючи увагу на внутрішній світ персонажів. Письменник художньо домислює деякі обставини і деталі із справжнього життя героїв, майстерно розкриває всю повноту їхніх образів.

Висновки до II розділу

Проаналізувавши персоносферу двокнижжя «Порослий кульбабами дворик», можемо зробити висновок, що майстер слова уміло відтворює душевні переживання персонажів, досконало описує зовнішність героїв і цікаво зображує їхній життєвий шлях.

У першому підрозділі висвітлено героїв, які шукають власне «я». Тут маємо образ дівчини Сташки, яка прагне пізнати широкий світ, його простори («Осілля новела»), дівчини Валентини, яка мріє вийти із світу дрібниць («Дрібниці»), та маленького хлопчика, який хоче збагнути цей світ («Дерево, річка, вода, дерево»).

Другий підрозділ присвячений юним героям, які переживають перше кохання. Аналізуючи твори, у яких йде мова про юність героїв, ми стали свідками вечірнього побачення Олі та Івана («Усміх із ночі»), розставання Бориса та Ірини («Цяцьки»), зародження кохання між Танею та Петром («Жовтень, місяць. Сад»), трагічного кохання Олі та Колі («Порослий кульбабами дворик») і романтичної прогулянки на човні закоханої пари («Старий Данило»). Поринули у думки Галі, Кості та Івана, які заплуталися у своїх любовних почуттях («Це була весна»), та дівчини Ліди, яку покинув хлопець («День»).

У третьому підрозділі ми дослідили, як Валерій Шевчук відтворює подружнє життя. Проаналізовано твори, в яких по-різному зображено сімейні пари: Ганна Барвінок та Пантелеймон Куліш, які завжди підтримують одне одного («Ганнина пустинь»), бухгалтер Шпанюк та його дружина, яка розповідає колегам чоловіка його секрети («Один, єдиний раз»), Юрій та Валя, яка терпить приниження чоловіка («Учта»).

Четвертий підрозділ присвячений аналізу образів чоловіків і дружин (оповідання «Каштан зацвів пізно», «Халабуда для коханки» та «Порослий кульбабами дворик»), яких об'єднує одне – вони стикнулися з дисгармонією сімейних стосунків, через що в уяві чоловіків виринає образ таємничої незнайомки.

У п'ятому підрозділі розглядаємо твори, в яких письменник розповідає про стосунки між матерями та дітьми. Проаналізовано твори митця, у яких йде мова про талановитого, але водночас дурного хлопця Івана та його матір-захисницю («Продавець квітів»); про самотню стареньку жінку, яка через дії тоталітарної влади втратила своїх дітей («Міст у те»); про турботливу бабусю, яка сама виховує внучку («Моя бабуся здумала хворіти»); про маленького хлопчика, який прагне пізнати і збагнути цей світ, і його дбайливу матір («Я вірив у Бога»); про люблячу матір, яка переживає за здоров'я свого сина («Порослий кульбабами дворик»).

Шостий підрозділ присвячений дослідженню феномену жінки-відьми. Аналізуючи оповідання та новели Валерія Шевчука на міфологічну тематику, ми познайомилися із різними жінками-відьмами, зокрема, – із старою відьмою, яка не чинить зла («Голос трави»); із вченою відьмою, яка народилася не в ту епоху («Диявол, який є /Сота відьма/»); із вродливою відьмою, яка нездійсненну любов, зневажену гідність перетворює на руйнуючу й нещадну силу зла («Відьма») та із відьмою-коханкою, яка мучить свого чоловіка («Біла нитка печалі»).

Емансипованих жінок, розумну і впевнену дівчину-практикантку Валентину («У глибині заплутаних лісових доріг») та незалежну і працюовиту Наталю («Стіни»), описуємо у сьомому підрозділі.

Восьмий підрозділ присвячений аналізу чоловіків-одинаків. Звертаємо увагу на самотнє життя Каліцького («Уламок»), якого не захоплює великий світ; головного героя оповідання «Раз на рік раннім рано», який дванадцять років поспіль раз на рік виконує один і той самий ритуал; Івана («Людина вкрала волю»), який втік із в'язниці; Миколу («Учта»), який боїться щось змінювати у своєму житті.

У дев'ятому підрозділі виокремлено твори, в яких показано життя реальних історичних постатей: Михайла Всеволодовича, який вибирає волю, а не рабство («Між двох вогнів») та Теофана Прокоповича, який згадує своє життя («Плаче пастушок у довгій негоді»).

Отже, занурившись у художній світ Валерія Шевчука, виокремлено різноманітні типи чоловічих та жіночих образів, проведено їхній детальний аналіз. Прозаїк вражаюче зображує глибину людської душі, ретельно продумує кожну фразу, дію, емоцію своїх персонажів.

РОЗДІЛ III

МЕТОДИДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ ВАЛЕРІЯ ШЕВЧУКА В ШКОЛІ

3.1. Розробка уроку з позакласного читання для учнів одинадцятого класу на тему: «Двотомник Валерія Шевчука «Порослий кульбабами дворик». Характеристика образів»

План-конспект уроку з позакласного читання

Тема: Двотомник Валерія Шевчука «Порослий кульбабами дворик». Характеристика образів.

Мета:

- *навчальна:* розкрити роль і характери жіночих та чоловічих образів новел та оповідань, навчати порівнювати героїв твору;
- *розвивальна:* розвивати навички характеристики героїв та творчі здібності учнів при роботі з текстом, формувати вміння висловлювати свої думки;
- *виховна:* виховувати критичне мислення, вміння обґрунтовувати власні міркування, плекати повагу до художнього слова.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: портрет Валерія Шевчука, двотомник «Порослий кульбабами дворик», ілюстрації до творів, презентація.

Епіграф до уроку:

«Письменник Валерій Шевчук належить до тих небагатьох в українській літературі, хто вже нічого не потребує доводити своєю творчістю» [26, с. 43].

Назар Лесів

Хід уроку

I. Організаційний момент.

Емоційна готовність учнів до уроку

II. Актуалізація опорних знань учнів.

Метод «Мозковий штурм»

1. Коли і де народився Валерій Шевчук? (20 серпня 1939 року, Житомир);
2. На якому факультеті навчався Валерій Шевчук у Київському університеті? (На історико-філософському факультеті);
3. Яку назву мало дебютне оповідання Валерія Шевчука? («Настунька»);
4. Ким працював Валерій Шевчук після закінчення університету? (Власним кореспондентом газети «Молода гвардія»);
5. Як звати дружину Валерія Шевчука? (Неоніла Біличенко);
6. Представником якого мистецького покоління є Валерій Шевчук? (Шістдесятників);
7. Як називається перший роман Валерія Шевчука? («Набережна, 12»);
8. За який роман Валерій Шевчук був удостоєний Шевченківської премії? («Три листки за вікном»);
9. У якому році Валерію Шевчуку присвоєно звання «Заслужений діяч польської культури»? (У 1988 році);
10. У якому році вийшов збірник історичних оповідань та повістей Валерія Шевчука «У череві апокаліптичного звіра»? (У 1995 році);
11. У якому році Валерія Шевчука було нагороджено «Орденем князя Ярослава Мудрого» V ступеня? (У 1999 році);

12. Лауреатом якої премії став Валерій Шевчук за двокнижжя «Порослий кульбабами дворик»? (Міжнародної літературно-мистецької премії імені Пантелеймона Куліша).

III. Мотивування навчальної діяльності учнів.

Повідомлення теми та мети уроку

IV. Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу.

1. Складіть досьє персонажів.

1) Досьє Івана, головного героя новели «Продавець квітів».

Ім'я	Іван
Сім'я	Має матір
Освіта	Навчався у школі для розумово відсталих дітей
Зовнішній вигляд	Очі бездумні, повіті поволокою, ніби мертві. Лице довгувате та дурне. Шия тонка та довга. Вуха клапаті
Риси характеру	Розбишакуватий, дурний, хитрий, підступний, спритний
Погані вчинки	Кинув каменяку на сусідського хлопчика, плюнув на дівчинку Галочку, обкрадав людей у магазинах і трамваях
Улюблене заняття	Малювати
Робота	Малював картини для кіно та клубів

2) Досьє Галі, головної героїні новели «Це була весна».

Ім'я	Галя
Зовнішній вигляд	Невиразна, не дуже гарна, не дуже модна
Риси характеру	Нікому не вміє відмовляти, примітивна, не дуже розумна
Улюблене заняття	Дивитися фільми про кохання та про далекі країни, в'язати і вишивати, дбати про чистоту в домі
Не подобається	Читати, готувати
Любовні почуття	Закохана в Костю

2. Порівняльна характеристика

1) Порівняльна характеристика Олександри Михайлівни (оповідання «Ганнина пустинь») та Валентини (оповідання «Учта»).

Олександра Михайлівна	Валентина
Спільне	
Терплячі (Олександра Михайлівна терпить зради чоловіка, а Валентина – кепкування чоловіка)	
Хазяйновиті	
Догоджають своїм чоловікам	
Відмінне	
Рішуча	Невпевнена в собі

Високого росту	Маленька на зріст
Полюбляє слухати і записувати довгі, щирі жіночі розповіді	Не любить довго теревенити
Кохає свого чоловіка	Шкодує, що вийшла заміж за свого чоловіка

2) Порівняльна характеристика Івана та Кості (новела «Це була весна»).

Костя	Іван
Спільне	
Приховують справжні почуття до Галі	
Відмінне	
Кохає Галю	Не кохає Галю
Несміливий, сором'язливий, боязливий, порядний	Балакучий, незграбний, не вміє жартувати
Бачить у Галі дівчину своєї мрії; його не цікавить, чи вона гарна, чи вміє вдягатися зі смаком; не думає, чи розумна вона, чи збігаються їхні смаки	Вважає Галю примітивною, адже вона говорить лише про кіно і кіноакторів, до яких хлопець байдужий. Він любить зарубіжні рок-ансамблі й футбол
Гарний, як кіноактор з екрану, має тоненьку посмішку	Має дурнувату усмішку

Відступив від дівчини заради дружби з Іваном	Забрав з-перед носа друга дівчину, яка йому подобалася
---	---

3. Установіть відповідність між літературними героями та їх репліками.

Літературний герой	Репліка
1. Андрій (новела «Міст у те»).	А) «Що ти хочеш, он же почті не чоловік!» [58, с. 90].
2. Валентина (новела «У глибині заплутаних лісових доріг»).	Б) «А по-моєму, жінки послані в цей світ, щоб труїти нам життя» [59, с. 250].
3. Михайло Всеволодович (оповідання «Між двох вогнів»).	В) «Не уявляєш, як мені з ним важко! Краще б я вже за тебе вийшла заміж» [59, с. 97].
4. Валентина (оповідання «Учта»).	Г) «Немає вже нашої Мотронівки, ой, нема!» [59, с. 187].
5. Олександра Михайлівна (оповідання «Ганнина пустинь»).	Г) «Невже облич своїх дітей не пам'ятаєте?» [58, с. 156].
6. Алик (новела «Біла нитка печалі»).	Д) «Понесу у Київ на списі Золоті Ворота» [59, с. 204].

Відповіді: 1 – Г, 2 – А, 3 – Д, 4 – В, 5 – Г, 6 – Б.

V. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Гра «Незакінчене речення»

1) Сташка, головна героїня новели «Осінь новела», пошила... (саван);

2) Пантелеймон Куліш, головний герой оповідання «Ганнина пустинь», міг годинами сидіти в... (кабінеті);

3) Таємнича незнайомка з оповідання «Каштан зацвів пізно» була з... (парасолькою);

4) Валентина, головна героїня новели «У глибині заплутаних лісових доріг», завжди була одягнена у... (штани);

5) Степан, головний герой новели «У глибині заплутаних лісових доріг», тікав від практикантки Валентини до... (Марусі);

6) Збори для бухгалтера Шпанюка, головного героя новели «Один, єдиний раз», – це... (свято)

7) Ірина, головна героїня оповідання «Милосердна самарянка», була схожа на... (горобчика);

8) Борис, головний герой оповідання «Цяцьки», топтав... (мурашник);

9) Улюбленою справою бабусі з оповідання «Моя бабуся здумала хворіти» було... (чаклувати на кухні);

10) Маленький хлопчик та його мати з оповідання «Я вірив у Бога» часто ходили до... (церкви);

11) Хлопці із вулиці прозивали Славика, головного героя оповідання «Дерево, річка, вода, дерево», ... (академіком);

12) Дід із самітницького двору назвав Валентину, головну героїню новели «Дрібниці», ... (відьмою).

2. Тестові завдання

1) Як закінчилася новела «Осінь новела»?

А) Стах загинув;

Б) Сташка поїхала за кордон;

В) Сташка загинула;

Г) Сташка та Стах одружилися.

2) Ким мріяла стати Валентина, головна героїня новели «Дрібниці»?

А) інженером;

Б) вчителем;

В) художником;

Г) музикантом.

3) У яких творах ми зустрічаємо образ таємничої незнайомки?

А) «Ганнина пустинь», «У глибині заплутаних лісових доріг», «Це була весна»;

Б) «У глибині заплутаних лісових доріг», «Порослий кульбабами дворик», «Людина вкрала волю»;

В) «Халабуда для коханки», «Усміх із ночі», «Дерево, річка, вода, дерево»;

Г) «Порослий кульбабами дворик», «Халабуда для коханки», «Каштан зацвів пізно».

4) Який талант мав Іван, головний герой новели «Продавець квітів»?

А) малювати;

Б) танцювати;

В) співати;

Г) писати вірші.

5) Яке прізвисько отримала головна героїня новели «Продавець квітів» після того, як її син Іван вийшов із тюрми?

А) Беззуба;

Б) Ящик;

В) Коробка;

Г) Ікла.

6) Як звали дітей головної героїні новели «Міст у те»?

А) Максим та Уляна;

Б) Іван та Валя;

В) Дмитро та Ліда;

Г) Степан та Оксана.

7) Як колеги бухгалтера Шпанюка, головного героя новели «Один, єдиний раз», називали його позаочі?

А) Наполеон;

Б) Цицерон;

В) Гітлер;

Г) Сократ.

8) Як Юрій, головний герой оповідання «Учта», ставиться до своєї дружини Валентини?

А) безмежно її кохає;

Б) б'є її;

В) виконує всі її забаганки;

Г) насміхається з неї.

9) Яким Валерій Шевчук зображує Івана, головного героя новели «Усміх із ночі»?

А) незграбним;

Б) мужнім;

В) злим;

Г) безвідповідальним.

10) У якому творі ми зустрічаємо дівчину-практикантку Валю?

А) «Один, єдиний раз»;

Б) «Халабуда для коханки»;

В) «У глибині заплутаних лісових доріг»;

Г) «Стіни».

11) Ким колись працювала Наталя, головна героїня оповідання «Стіни»?

А) будівельником;

Б) художником;

В) кухарем;

Г) інженером.

12) Героїня новели «Старий Данило» сказала героєві, що вони з хлопцем їдуть на інший берег річки за...

А) грибами;

Б) тюльпанами;

В) пролісками;

Г) хризантемами.

VI. Підсумок уроку.

1. Гра «Так – Ні»

1) Головна героїня новели «Біла нитка печалі» зраджує своєму чоловікові. (Так);

2) Теофан Прокопович, головний герой оповідання «Плаче пастушок у довгій негоді», у Київській академії викладав курс риторики. (Так);

3) Наприкінці новели «Міст у те» головна героїня знаходить могили своїх дітей. (Ні);

4) Дружина Шпанюка розповідає таємниці чоловіка (новела «Один, єдиний раз»). (Так);

5) Іван, головний герой новели «Продавець квітів», став відомим художником. (Ні);

6) Коля, герой оповідання «Порослий кульбабами дворик», наприкінці твору помер. (Так);

7) Головна героїня оповідання «Я вірив у Бога» забороняє своєму синові відвідувати церкву. (Ні);

8) Борис та Ірина одружилися (оповідання «Цяцьки»). (Ні);

9) Ліда, головна героїня оповідання «День», наприкінці твору почала забувати про Володьку. (Так).

10) Головна героїня твору «Моя бабуся здумала хворіти» не любить розповідати про свого сина. (Ні);

11) Галя, головна героїня новели «Це була весна», не здатна нікому сказати: «Ні!». (Так);

12) Костя та Галя зізналися одне одному в коханні (новела «Це була весна»). (Ні).

2. Гра «Мікрофон»

1) Сьогодні на уроці я дізнався про...

2) Мені було цікаво...

3) З цього уроку я можу зробити висновок...

VII. Домашнє завдання.

Написати твір на тему: «Мій улюблений персонаж з двотомника Валерія Шевчука «Порослий кульбабами дворик».

3.2. Розробка виховного заходу для учнів одинадцятого класу на тему: «Мала проза Валерія Шевчука – це великий світ різних жіночих та чоловічих образів»

План-конспект виховного заходу з української літератури

Тема: Мала проза Валерія Шевчука – це великий світ різних жіночих та чоловічих образів.

Мета: поглибити знання учнів про малу прозу Валерія Шевчука, викликати в них інтерес до читання сучасної літератури, розвивати навички образного та логічного мислення, літературні здібності, пам'ять, уміння висловлювати власні думки, виховувати загальнолюдські моральні якості, естетичні смаки, любов до книги.

Форма проведення: брейн-ринг.

Обладнання: презентація, роздатковий матеріал.

Місце проведення: класна аудиторія.

Клас: 11

Хід заходу

I. Організаційний момент

- 1) Представлення команд;
- 2) Представлення журі;
- 3) Оголошення умов брейн-рингу.

II. Проведення гри.

I тур: «Кому належать ці предмети?»

Командам роздається по 6 фотокарток, на яких зображено різні предмети. Учні повинні з'ясувати кому із героїв двотомника Валерія Шевчука «Порослий кульбабами дворик» належать ці предмети. За кожний відгаданий предмет команда отримує 1 бал.

Предмети для I команди:

- 1) Парасолька (таємничій незнайомці з оповідання «Каштан зацвів пізно»);
- 2) Саван (Сташці з новели «Осіння новела»);
- 3) Човен (Данилові з новели «Старий Данило»);
- 4) Каструля з борщем (бабусі з оповідання «Моя бабуся здумала хворіти»);
- 5) Жовта кофтина (Валі з новели «Міст у те»);
- 6) Орган (Каліцькому з новели «Уламок»).

Предмети для II команди:

- 1) Велосипед (таємничій незнайомці з оповідання «Халабуда для коханки»);
- 2) Конструктор (Славику з оповідання «Дерево, річка, вода, дерево»);
- 3) Цегла (Наталі з оповідання «Стіни»);
- 4) Окуляри з грубим склом (Іванові з новели «Усміх із ночі»);
- 5) Синій халат (таємничій незнайомці з оповідання «Порослий кульбабами дворик»);
- 6) Шоколадка «Корона» (Ірині з оповідання «Милосердна самарянка»).

II тур: «Чоловік чи жінка»

Ведучий ставить по 12 запитань кожній команді. Учні повинні відповідати тільки одним словом: «Чоловік» або «Жінка». За кожну правильну відповідь команда отримує 1 бал.

Запитання для I команди:

- 1) Хто втік із в'язниці? (Чоловік);
- 2) Хто порівнював цокотіння годинника зі стукотом свого серця? (Чоловік);
- 3) Хто видавав сімейні таємниці? (Жінка);
- 4) Хто міг з'їсти двадцять порцій морозива? (Жінка);
- 5) Хто ризикнув своїм життям задля танцю з коханою людиною? (Чоловік);
- 6) Хто кожного ранку на роботі виливав чорнило з чорнильниць начальників? (Чоловік);

7) Хто міг годинами малювати у рогозяних заростях та бур'янах?
(Чоловік);

8) Хто просив свого сина виправитися і не робити більше дурниць?
(Жінка);

9) Хто мав прізвисько «Ящик»? (Жінка);

10) Хто називав свою квартиру корою? (Чоловік);

11) Хто мріяв вийти із світу дрібниць? (Жінка);

12) Хто мріяв намалювати щось небачене, чого ніколи не було? (Чоловік).

Запитання для II команди:

1) Хто нікому не вмів відмовляти? (Жінка);

2) Хто репетирував свої промови перед дзеркалом? (Чоловік);

3) Хто міг годинами сидіти в своєму кабінеті? (Чоловік);

4) Хто топтав мурашник? (Чоловік);

5) Хто мріяв стати інженером? (Жінка);

6) Хто будував халабуду? (Чоловік);

7) Хто вчився у школі для розумово відсталих дітей? (Чоловік);

8) Хто часто водив свого сина до церкви? (Жінка);

9) Хто навчався в Римі в колегії святого Атанасія? (Чоловік);

10) Хто не любив неділю? (Чоловік);

11) Хто зустрів Світового чоловіка? (Жінка);

12) Хто востаннє хотів обійти Змієві вали? (Чоловік).

III тур: «Хто я?»

Команди обирають учасника, який буде приміряти роль певних персонажів. Учень повинен вгадати героїв, ставлячи запитання, на які команда може відповідати лише «Так» або «Ні». За кожного відгаданого персонажа команда отримує 1 бал.

Персонажі для I команди:

- 1) Каліцький з новели «Уламок»;
- 2) Валентина з новели «Дрібниці»;
- 3) Ліда з оповідання «День»;
- 4) Іван з новели «Продавець квітів»;
- 5) Ірина з оповідання «Милосердна самарянка».

Персонажі для II команди:

- 1) Пантелеймон Куліш з оповідання «Ганнина пустинь»;
- 2) Іван з новели «Усміх із ночі»;
- 3) Галя з новели «Це була весна»;
- 4) Коля з оповідання «Порослий кульбабами дворик»;
- 5) Марія з оповідання «Казка для малого листоноші».

IV тур: «Вірю – не вірю»

Кожній команді зачитується по 12 тверджень, а учні повинні вирішити – правдиві вони чи ні. За кожне правильно вгадане твердження команда отримує 1 бал.

Запитання для І команди:

- 1) Чи вірите ви, що Іван, головний герой новели «Це була весна», кохає Галю? (Не вірю);
- 2) Чи вірите ви, що головний герой оповідання «Раз на рік раннім рано» помирився із своєю дружиною? (Не вірю);
- 3) Чи вірите ви, що Теофан Прокопович, головний герой оповідання «Плаче пастушок у довгій негоді», мав найбільшу приватну бібліотеку в Петербурзі? (Вірю);
- 4) Чи вірите ви, що головний герой оповідання «N – був» досліджував свій родовід? (Вірю);
- 5) Чи вірите ви, що боярин Ждан Відун, герой оповідання «Між двох вогнів», загинув у бою? (Вірю);
- 6) Чи вірите ви, що Ліда, головна героїня оповідання «День», помирилася із Володькою? (Не вірю);
- 7) Чи вірите ви, що Юрій та Валентина, головні герої оповідання «Учта», наприкінці твору розлучилися? (Не вірю);
- 8) Чи вірите ви, що Каліцького, головного героя новели «Уламок», часто ображали в школі? (Вірю);
- 9) Чи вірите ви, що Люда Пісоцька, головна героїня новели «Біла нитка печалі», мала дивовижний слух? (Вірю);
- 10) Чи вірите ви, що бабуся, головна героїня оповідання «Моя бабуся здумала хворіти», забороняла своїй внучці зустрічатися з хлопцем Іваном? (Не вірю);
- 11) Чи вірите ви, що Пантелеймон Куліш, головний герой оповідання «Ганнина пустинь», зраджував своїй дружині? (Вірю);

12) Чи вірите ви, що Валентина, головна героїня новели «Дрібниці», погодилася вийти заміж за Володьку? (Не вірю).

Запитання для II команди:

1) Чи вірите ви, що Наталя, головна героїня оповідання «Стіни», наприкінці твору захотіла народити дитину? (Вірю);

2) Чи вірите ви, що батьки Славіка, герої оповідання «Дерево, річка, вода, дерево», розуміють та підтримують свого сина, вірять, що у нього вийде створити щось небувале раніше? (Не вірю);

3) Чи вірите ви, що Микола, головний герой оповідання «Учта», дивиться на жінок здалеку? (Вірю);

4) Чи вірите ви, що головний герой оповідання «Раз на рік раннім рано» любить самотність? (Вірю);

5) Чи вірите ви, що Валентина та Степан, головні герої новели «У глибині заплутаних лісових доріг», наприкінці твору почали зустрічатися? (Не вірю);

6) Чи вірите ви, що головний герой оповідання «Порослий кульбабами дворик» не кохає свою дружину? (Не вірю);

7) Чи вірите ви, що головна героїня оповідання «Халабуда для коханки» важила сто двадцять кілограм? (Вірю);

8) Чи вірите ви, що Юрій, головний герой оповідання «Каштан зацвів пізно», покинув свою дружину? (Не вірю);

9) Чи вірите ви, що Теофан Прокопович, головний герой оповідання «Плаче пастушок у довгій негоді», написав драму «Микола»? (Не вірю);

10) Чи вірите ви, що Оля, головна героїня оповідання «Порослий кульбабами дворик», не погодилася відвідати Колю у лікарні? (Не вірю);

11) Чи вірите ви, що Ірина, головна героїня оповідання «Цяцьки», збрехала Борисові, що має іншого хлопця? (Вірю);

12) Чи вірите ви, що Ольга, головна героїня новели «Усміх із ночі», одягла на побачення з Іваном завелике плаття? (Вірю).

VI тур: «З'єднай пари»

Учні повинні встановити відповідність між персонажами одного твору. За кожен правильно з'єднану пару команда отримує 1 бал.

Персонажі для I команди:

Персонаж	Персонаж
1) Ольга	А) Андрій
2) Олександра	Б) Степан
3) Зоя	В) Петро
4) Людмила	Г) Іван
5) Маруся	Ґ) Пантелеймон
6) Валентина	Д) Юрій
7) Марта	Е) Алик
8)Таня	Є) Володька

Відповіді: 1 – Г (новела «Усміх із ночі»), 2 – Г (оповідання «Ганнина пустинь»), 3 – Д (оповідання «Каштан зацвів пізно»), 4 – Е (новела «Біла нитка печалі»), 5 – Б (новела «У глибині заплутаних лісових доріг»), 6 – Є (новела «Дрібниці»), 7 – А (новела «Міст у те»), 8 – В (оповідання «Жовтень, місяць. Сад»).

Персонажі для II команди:

Персонаж	Персонаж
1) Валентина	А) Костя
2) Ірина	Б) Юрій
3) Галя	В) Володька
4) Оля	Г) Стах
5) Наталя	Ґ) Коля
6) Сташка	Д) Іван
7) Ліда	Е) Грицько
8) Марія	Є) Борис

Відповіді: 1 – Б (оповідання «Учта»), 2 – Є (оповідання «Цяцьки»), 3 – А (новела «Це була весна»), 4 – Ґ (оповідання «Порослий кульбабами дворик»), 5 – Е (оповідання «Стіни»), 6 – Г (новела «Осінь новела»), 7 – В (оповідання «День»), 8 – Д (оповідання «Біль»).

VII тур: «Хто є хто»

Учні повинні встановити відповідність між літературним героєм та його родом занять. За кожну правильно з'єднану пару команда отримує 1 бал.

Літературні герої та їхній рід занять для I команди:

Літературний герой	Рід занять
1) Теофан Прокопович (оповідання «Плаче пастушок у довгій негоді»)	А) Малює картини для клубів та кіно

2) Ганна Барвінок (оповідання «Ганнина пустинь»)	Б) Князь
3) Михайло Всеволодович (оповідання «Між двох вогнів»)	В) Письменник
4) Іван (новела «Продавець квітів»)	Г) Будівельник
5) Шпанюк (новела «Один, єдиний раз»)	Г) Бухгалтер
6) Наталя (оповідання «Стіни»)	Д) Єпископ

Відповіді: 1 – Д, 2 – В, 3 – Б, 4 – А, 5 – Г, 6 – Г.

Літературні герої та їхній рід занять для II команди:

Літературний герой	Рід занять
1) Каліцький (новела «Уламок»)	А) Інженер
2) Пантелеймон Куліш (оповідання «Ганнина пустинь»)	Б) Наклеює до пляшок із пивом етикетки
3) Степан (новела «У глибині заплутаних лісових доріг»)	В) Човняр
4) Ліда (оповідання «День»)	Г) Письменник
5) Данило (новела «Старий Данило»)	Г) Буровик
6) Алик Пісоцький (новела «Біла нитка печалі»)	Д) Грає на органі

Відповіді: 1 – Д, 2 – Г, 3 – Г, 4 – Б, 5 – В, 6 – А.

III. Підбиття підсумків гри.

- 1) Оголошення результатів брейн-рингу;
- 2) Визначення команди-переможниці;
- 3) Нагородження.

Висновки до III розділу

Отже, новели та оповідання з двокнижжя Валерія Шевчука «Порослий кульбабами дворик» актуальні для вивчення на уроках позакласного читання. Вони виробляють у школярів уявлення про сучасний літературний процес, зосереджують в них увагу до людської долі, сповняють їхній духовний світ прагненнями до правди, краси, добра.

Твори письменника відіграють велику роль у літературному розвитку учнів. Створені уявою автора образи персонажів та історії про їхній життєвий шлях спонукатимуть учнів до роздумів, сформуєть здатність мріяти, творити. Школярі зможуть поєднувати свій життєвий досвід із долею героїв творів. Це допоможе учням краще осмислити власне життя та розвинути літературну уяву.

Розроблений урок та сценарій виховного заходу засвідчують, що твори з двотомника «Порослий кульбабами дворик» Валерія Шевчука можуть бути розглянуті на уроках української літератури. Адже новели та оповідання митця прищеплять учням любов до книг, сформуєть їхні читацькі навички, навчать самостійно, творчо та критично мислити, зроблять їх духовно багатшими, мудрішими, людянішими.

ВИСНОВКИ

У першому розділі кваліфікаційної роботи було розкрито феномен творчості Валерія Шевчука. Описано входження письменника в літературу та представлено його рецепцію творчості в українському літературознавстві.

Персонасферу двокнижжя «Порослий кульбабами дворик» проаналізовано у другому розділі. Виявлено, що в двотомнику уміщено різні жіночі та чоловічі персоналії. Тут йде мова про душевні пошуки героїв, які відкривають істини людського буття. У проаналізованих новелах і оповіданнях відстежується зацікавленість письменника долею, психологією, станом душі героїв.

Методичні рекомендації до вивчення творчості Валерія Шевчука в школі подано у третьому розділі. Розроблено урок та сценарій виховного заходу та доведено, що новели та оповідання з двотомника «Порослий кульбабами дворик» потрібно вивчати у школі.

Встановлено, що в художньому світі Валерія Шевчука наявні різні типи персонажів: юні хлопці та дівчата, берегині домашнього вогнища, емансиповані жінки, подружні пари, люблячі матері, ідеальні незнайомки, відьми, самотні люди.

Образ героїв у малій прозі письменника неосяжний, у них він прагне віднайти глибинні риси, непомітні читачеві. Валерій Шевчук не зображує лише світлі чи темні барви, а бажає у своїх творах бути чесним. Образи жінок і чоловіків для своїх творів письменник часто бере з життя, доповнюючи їх вигаданими художніми елементами. Він це робить для того, щоб образ був правдивим, не став мертвим, хоч і створений уявою автора. Героями творів автора є не відомі особистості, а звичайні прості люди.

Жіночі та чоловічі образи у новелах та оповіданнях з'являються в різній подобі: реальній та ірреальній, вигаданій і дійсній. У співвідношенні

раціонального та ірраціонального у письменника переважає останній елемент. Написання творів автором – це ірраціональний процес, свого роду таїнство, здебільшого – незбагненне для самого митця.

Рядки з творів Валерія Шевчука свідчать про філософське самозаглиблення героїв у проблеми світу. Вони замислюються над тим, для чого існує зло, свавілля, бруд, чи є вони задуманими вищими силами цього світу. Письменник прагне серед абсурду людського життя віднайти оте одвічне, незалежно існуюче у будь-якому часі.

Поглиблений аналіз оповідань та новел письменника, де розгортається внутрішня боротьба людини за власне «я», дає підстави говорити про те, що вони належать до психологічної прози. Сенсом буття головних героїв творів є насамперед досягнення гармонії – із світом, а найперше – із самими собою. Наприклад, у творі «Осіня новела» майстерно відтворено глибину внутрішнього світу головної героїні, яка не хоче миритися з власною посередністю, болісно сприймає брак гармонії світу. Сташка, прислухавшись до внутрішнього голосу, шукає свою дорогу, свій шлях.

Дослідивши чоловічі та жіночі образи у творах письменника, ми з'ясували, що прозаїк оригінально змальовує персоналії юних закоханих. Зокрема, у творі «Усміх із ночі» головні герої вражають своєю красою, молодістю, невимушеністю. Автор майстерно відтворює прекрасне почуття кохання дівчини та хлопця, яке гармоніює з красою природи.

Валерій Шевчук досить часто у творах показує крах образу жінки-берегині родинного життя, своєї оселі, де вона скромно займає місце господині вогнища, над якою домінує чоловік. Дружина опікується домашнім господарством, часто не реалізовує себе в соціальній сфері. Ми можемо зауважити, що головна героїня твору «Учта» терпить приниження свого чоловіка і не намагається змінювати щось у своєму житті.

Прозаїк хоче розібратися і простежити зростання духовності жіночої статі впродовж віків. Жінка завжди важко переходила через море бід, жорстокість, дикість, біду, нещастя, але не забувала про розум, красу, любов, віру, сподівання. Добро, зло, самотність, страх, ворожість і абсурд світу постійно присутні у творах малої прози автора. Хоча Валерій Шевчук є прихильником патріархату, все ж таки в його творах можна віднайти образ емансипованих жінок. Вони постають впевненими у собі, розумними, кмітливими, незалежними, сміливими, які нічим не різняться від чоловіків. Виявлено, що героїні новели «У глибині заплутаних доріг» та оповіданні «Стіни» – бадьорі, щасливі, повні життя. У цих творах не панує ні патріархат, ні матріархат, а кожен живе за своїм природним призначенням.

Матері у творах митця завжди добрі, чуйні, терплячі, люблячі та турботливі. У новелі «Продавець квітів» зображено образ матері, яка уміє прощати, наставляти, жаліти і захищати свого нерозумного сина. Хоч і син створює проблеми їй на кожному кроці, та вона все одно любить його таким, який він є. Ми бачимо намагання жінки заохотити сина до всього прекрасного, людського, її сокровенне бажання бачити дитину щасливою.

Письменника поглинає думка про війну протилежних статей, про згубне для сильної статі відьмацьке жіноче начало, про силу захоплення жіночою плоттю. Помітні намагання виділити жіночу природу, як таку, що є зовсім інакшою, аніж у чоловіка. З метою пізнання суперечливості людини, її психології автор активно застосовує образ відьми. У різні історичні часи жінок, що піднялися над власним середовищем і над соціумом, називали по-різному. Але найчастіше – відмою, тобто не такою, як усі.

Постать відьми у творах Валерія Шевчука вимальовується по-різному. Автор показує, як тендітна, граційна і ніжна жінка легко перетворюється на сильну, войовничу і навіть злу. Демонічний потенціал жінки, на якому наголошує Валерій Шевчук, зображений у її здатності перетворювати нездійсненну любов, зневажену гідність на грізну силу зла. Сила жіночого

характеру викликає страх у чоловіків і сприймається, як щось сильне, владне над ними. Зокрема, у творі «Біла нитка печалі» чоловік і коханець люблять головну героїню Людю, але водночас і бояться її.

Багато персонажів у творах – самотні люди, подекуди – вигнанці у суспільстві. Герої Валерія Шевчука переживають болюче руйнування особистих зв'язків із світом та іншими людьми. Їхня самотність – це захисна реакція на повний контроль з боку системи, яка прагне проникнути у найглибші сховки людської душі. Наприклад, Каліцький з новели «Уламок» свідомо відсторонюється від загального плину життя з причини збереження своєї індивідуальності.

У творах на історичну тематику письменником передано драматичні, епохальні сторінки історії українського народу. Захоплюючі оповідання, де представлені реальні історії з елементами художньої вигадки, цікаві для сучасного сприймання. Так, в оповіданні «Між двох вогнів» зустрічаємо справжню постать минулого – київського та чернігівського князя Михайла Всеволодовича. Митець змалював правителя, який до останнього подиху був вірний своєму народу.

Тема добра і зла присутня чи не у кожному творі, де прозаїк показує, що добро і зло є у самій людині, і та вічна боротьба у душі особистості здатна її знищити, вбивши все добре, або ж піднести над марнотами світу. І тільки від людини, її моральності залежить, чи буде зроблено правильний вибір.

Персонажі творів автора не є уособленням абсолютного зла, здебільшого їхня природа – двоїста. Зокрема, головний герой оповідання «Плаче пастушок у довгій негоді» Теофан Прокопович гірко переживає, що нечесно став єпископом, відправивши Маркела до в'язниці, але в глибині душі радіє. Також можна зауважити, що розумний, але водночас хитрий Теофан, обманюючи викладачів колегії, здобуває бажане.

Валерій Шевчук на сторінках малої прози використовує колористику, як засіб внутрішнього світу людини. За допомогою кольору можна зрозуміти, які саме емоції, почуття переживають герої твору. Посіріле від чекання обличчя, оксамитовий вечір, осяйні очі, зелене обличчя контрастує з душевним станом героїв: вираженим сумом, збентеженістю, юністю, поривом до чогось прекрасного, невловимого.

Здійснивши аналіз чоловічих та жіночих образів у малій прозі Валерія Шевчука, можемо зробити висновок: письменник – один із найкращих дослідників людської душі. Він майстерно демонструє внутрішній світ людини, її емоції та почуття. Можна стверджувати, що, читаючи твори прозаїка, ніхто не залишиться байдужим. Створені уявою автора персонажі обов'язково запам'ятаються читачу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрухович Ю. Оповідач історій. *Кур'єр Кривбасу*. 1999. № 116. С. 140–143.
2. Берегуляк А. Магічний реалізм та літературний міф – зцілення чи панацея у постколоніальному контексті. *Сучасність*. 1993. № 2. С. 67–75.
3. Беляєва Н. Історична проза Валерія Шевчука в інтертекстуальному аспекті. *Слово і Час*. 1993. № 4. С. 58–64.
4. Бледних Т. Історія в прозі Валерія Шевчука. *Слово і Час*. 2000. № 2. С. 21–24.
5. Бледних Т. Еклектизм бароко та романтизму в прозі Валерія Шевчука. *Сучасний погляд на літературу : зб. наук. пр. Київ. нац. пед. ун-ту ім. М. Драгоманова*. 2001. Вип. 6. С. 193–199.
6. Богданова М. Жанрово-стильові особливості української історичної новели ХХ ст. *Слово і Час*. 2008. № 2. С. 44–48.
7. Воїнська К. Художня репрезентація феномена ацедії в малій прозі Валерія Шевчука. *Мандрівець*. 2013. № 6. С. 52–55.
8. Воїнська К. Архетипність художнього мислення в малій прозі Валерія Шевчука : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.06 / Львівський національний університет ім. Івана Франка. Львів, 2017. 178 с.
9. Горнятко-Шумилович А. Боротьба за «автентичну людину» (Проза Валерія Шевчука як віддзеркалення екзистенціалізму). Львів : Каменяр, 1999. 50 с.
10. Городнюк Н. Барви і коди саду. Семантика образу у творчості Валерія Шевчука. *Українська мова та література*. 2004. Ч. 15. С. 15–18.

11. Городнюк Н. Знаки необарокової культури Валерія Шевчука : компаративні аспекти. Київ : Твім інтер, 2006. 216 с.
12. Даниленко В. У пошуках демонічної жінки. *Слово і Час*. 2000. № 2. С. 21–24.
13. Демська-Будзуляк Л. Феномен Валерія Шевчука. *Українська мова та література*. 2003. Ч. 16. С. 19–20.
14. Євхан Н. Фольклорно-міфологічні моделі у прозі Валерія Шевчука (типологічний аспект). *Слово і Час*. 2003. № 5. С. 70–76.
15. Залеська-Онишкевич Л. Шлях вічного повороту . *Сучасність*. 1996. № 1. С. 93–96.
16. Карпова О. Особливості метафоричного мислення Валерія Шевчука. *Філологічні студії*. Луцьк : Вежа, 2001. № 3. С. 16–21.
17. Кобилко Н. Реальний і міфологічний хронотоп дороги в романі Валерія Шевчука «Дім на горі». *Наукові записи Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Сер. : Літературознавство*. 2014. Вип. 2. С. 74–81.
18. Козак С. Валерій Шевчук : «Вільним митцем бути нелегко». *Літературна Україна*. 2010. С. 1, 8.
19. Козачук Н. Валерій Шевчук як герой творів Володимира Даниленка. *Слово і Час*. 2010. № 1. С. 66–71.
20. Концевич Є. Таємна зброя Валерія Шевчука. Україна. Наука і культура. 1991. Вип. 25. С. 371–374.
21. Корогодський Р. Біля вічної ріки, або В пошуках внутрішньої людини. *Дзвін*. 1996. № 3. С. 135–154.

22. Корогодський Р. У пошуках внутрішньої людини. І дороги. І правди. І життя. Київ : Гелікон, 2002. 208 с.

23. Корогодський Р. Феномен Валерія Шевчука. *Українська мова та література*. 2003. Ч. 16. С. 19–20.

24. Кравченко І. Шукання вічного. *Погляд у майбутнє : літературно-критичні нариси*. Київ : Радянський письменник, 1986. С. 187–198.

25. Левченко Г. Валерій Шевчук – письменник і вчений. *Слово і Час*. 2010. № 2. С. 121–122.

26. Лесів Н. Еротика як засіб спотикання. *Пік*. 1999. № 17. С. 43.

27. Лихограй Р. Валерій Шевчук – письменник, якому не потрібна Нобелівська премія. *Українська мова та література*. 2005. Ч. 42. С. 7–9.

28. Лісовський А. Світ, відображений у слові : до 70-річчя з дня народження Валерія Шевчука. *Українська мова і література в школі*. 2009. № 8. С. 58–60.

29. Логвин Г. «Жаль кохання» : імпресіоністичне мислення Валерія Шевчука. *Слово і Час*. 2002. № 4. С. 39–44.

30. Логвиненко О. Між двома полюсами. *Вітчизна*. 2000. № 1-2. С. 150–152.

31. Майдаченко П. Проза Валерія Шевчука: поетика умовності. *Радянське літературознавство*. 1988. № 2. С. 13–22.

32. Макаров А. Людина бароко. *Сучасність*. 1993. № 7. С. 140–149.

33. Мелешко В. Сучасний книжник Валерій Шевчук. *Рідний край*. 2009. № 2. С. 138–142.

34. Мовчан Р. Валерій Шевчук. *Слово і Час*. 1999. № 8. С. 57–58.

35. Мовчан Р. Той, який несе світло : Роздуми з нагоди 60-ліття Валерія Шевчука. *Літературна Україна*. 1999. 2 вересня. С. 3.
36. Насмінчук Г. Баладна поетика у структурі міфомислення Валерія Шевчука. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2011. Вип. 27. С. 236–239.
37. Онишко О. Реальність химерного. *Вітчизна*. 1982. № 11. С. 197–200.
38. Павлишин М. «Дім на горі» Валерія Шевчука. *Канон та іконостас : Літературно-критичні статті*. Київ : Час, 1997. С. 98–112.
39. Панченко В. Маленькі свята серед буднів. *Вітчизна*. 1988. № 2. С. 180–183.
40. Пахаренко Н. Шлях подолання зла добром. Творчий феномен Валерія Шевчука. *Українська мова та література*. 2003. Ч. 20. С. 3–7.
41. Приліпко І. Ремінісценції та алюзії у творах Валерія Шевчука. *Слово і Час*. 2009. № 7. С. 33–37.
42. Рябчук М. Поле пристрастей людських (Штрихи до портрета Шевчука). *Українська мова і література в школі*. 1984. № 6. С. 3–19.
43. Рябчук М. Книга добра і зла за Валерієм Шевчуком. *Вітчизна*. 1988. № 2. С. 176–179.
44. Соболь В. Нова сповідь чи традиційний щоденник? *Слово і Час*. 2005. № 10. С. 31–38.
45. Савенець А. Маленький Шевчук. *Косень*. 1999. № 2-3. С. 88–91.
46. Солецький О. Валерій Шевчук і бароко. *Дивослово*. 2010. № 10. С. 35–40.
47. 100 найвідоміших образів української міфології / ред. : Ю. Заводська, О. Таланчук. Київ : Орфей, 2002. С. 213, 216.

48. Таран Л. «Роззирнімося навколо і полюбімо цей світ» : Розмова з Валерієм Шевчуком. *Кур'єр Кривбасу*. 2003. № 165. С. 3–19.

49. Тарнашинська Л. Свобода вибору – єдина форма самореалізації в абсурдному світі : (проза В. Шевчука як віддзеркалення екзистенціалізму). *Сучасність*. 1995. № 3. С. 117–128.

50. Тарнашинська Л. Парадигми «нової реальності» Валерія Шевчука. *Слово і Час*. 1998. № 6. С. 45–51.

51. Тарнашинська Л. Художня галактика Валерія Шевчука. Постать сучасного українського письменника на тлі західноєвропейської літератури. Київ : В-во ім. О. Теліги, 2001. С. 30–55.

52. Тарнашинська Л. Українське шістдесятництво : профілі на тлі покоління. Київ : Смолоскип, 2019. С. 146–215.

53. Ткачук М. Наративне поле «магічного реалізму» Валерія Шевчука. *Наративні моделі українського письменства*. Тернопіль : ТНПУ : Медобори, 2007. С. 436–456.

54. Харчук Р. Творчість Валерія Шевчука 90-х років ХХ ст.: між модернізмом і неопозитивізмом. *Сучасна українська проза. Постмодерний період*. Київ : Академія, 2008. С. 52–68.

55. Шевчук А. Житомир і його околиці в творах мого брата. *Косень*. 1999. № 2-3. С. 92–105.

56. Шевчук В. Про сучасну вітчизняну літературу без фуршету (Орфеї і Корифеї). *Голос України*. 2000. 14 грудня. С. 7.

57. Шевчук В. Дім на горі. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2013. 560 с.

58. Шевчук В. Порослий кульбабами дворик : у 2 кн. Кн. 1. Жовте світло вікон : невидані оповідання та новели. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2015. 272 с.

59. Шевчук В. Порослий кульбабами дворик : у 2 кн. Кн. 2. Халабуда для коханки : невидані оповідання та новели. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2015. 288 с.

60. Шепіль Г. Українська демонологія і Валерій Шевчук. *Українська мова та література*. 2009. Ч. 33. С. 11–14.

61. Шипильова Н. Вивчення творчості Валерія Шевчука в 11 класі. *Українська мова та література*. 2003. Ч. 31-32. С. 15–18.

62. Яковенко С. «І спокою не знає ніхто». *Слово і Час*. 1997. № 3. С. 83–84.

63. Яковенко С. Прозаїчна історія «надлюдини». *Мандрівець*. 2003. № 1. С. 43–47.

64. Якубовська М. Храм вічного дому (Штрихи до літературного портрета Валерія Шевчука). *У дзеркалі слова: есеї про сучасну українську літературу*. Львів : Каменяр, 2005. С. 279–287.

65. Барабаш М. Жанрові особливості та образно-стильові доміанти готично-притчевої прози Валерія Шевчука. *Волинь-Житомирщина : історико-філологічний збірник з регіональних проблем*. 2010. № 20. С. 6–22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vg_2010_20_3

66. Бугайчук К. Жіночі міфологічні образи у творчості Валерія Шевчука. *Волинь-Житомирщина : історико-філологічний збірник з регіональних проблем*. 2010. № 20. С. 47–54. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vg_2010_20_8

67. Грибан Г. Демонологічна образність роману-балади Валерія Шевчука «Дім на горі». *Волинь-Житомирщина : історико-філологічний збірник з регіональних проблем*. 2010. № 20. С. 342–346. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vg_2010_20_40

68. Москальчук А. Концепт «дорога» у структурі художньої картини світу В. Шевчука : традиційні та ідивідуально-авторські складники. *Синопис: текст, контекст, медіа*. 2015. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stkm_2015_3_14

69. Тарнашинська Л. Феномен повсякдення в структурі буденної свідомості героїв Валерія Шевчука: філософсько-літературознавчий аспект. *Волинь-Житомирищина : історико-філологічний збірник з регіональних проблем*. 2010. № 20. С. 158–175. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vg_2010_20_23

70. Франчук М. Демонологія в романі Валерія Шевчука «Дім на горі» як жанротворчий засіб. *Волинь-Житомирищина : Історико-філологічний збірник з регіональних проблем*. 2010. № 20. С. 184–193. URL: http://nbuv.gov.ua/UJEN/Vg_2010_20_25

71. Хороб М. Художній світ Валерія Шевчука : мистецтво творення оповідання. *Волинь-Житомирищина : історико-філологічний збірник з регіональних проблем*. 2010. № 20. С. 194–209. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vg_2010_20_26

АНОТАЦІЯ

Тимошина Ю. О. Чоловічі та жіночі персоналії у малій прозі Валерія Шевчука (на матеріалі двокнижжя «Порослий кульбабами дворик»): методичний аспект.

У кваліфікаційній роботі проаналізовано чоловічі та жіночі образи у малій прозі Валерія Шевчука, а також подані методичні рекомендації щодо вивчення творчості прозаїка у школі. Вперше системно досліджено персоносферу двокнижжя «Порослий кульбабами дворик», де зібрано невидані раніше оповідання та новели митця. Виокремлено різні типи чоловічих та жіночих образів двокнижжя письменника, зокрема, – герої, які прагнуть віднайти власне «я», юні персонажі, подружні пари, таємничі незнайомки, матері та діти, відьми, емансиповані жінки, самотні люди, реальні історичні постаті.

Ключові слова: Валерій Шевчук, персоносфера, двокнижжя, жіночі персоналії, чоловічі персоналії.

SUMMARY

Tymoshyna Y. Male and female personalities in Valery Shevchuk's short prose (based on the material of the two-volume «Dandelion-covered yard»): methodical aspect.

In the qualifying work, male and female images in the short prose of Valery Shevchuk were analyzed, as well as methodical recommendations for studying the prose writer's work at school. For the first time, the personosphere of the two-volume «Dandelion-covered yard» was systematically investigated, which collected previously unpublished short stories and novellas of the artist. Different types of male and female images of the writer's two books are singled out, in particular, heroes who seek to find their own «I», young characters, married couples, mysterious strangers, mothers and children, witches, emancipated women, lonely people, real historical figures.

Key words: Valery Shevchuk, personosphere, two-volume, female personalities, male personalities.